

תנובות שדה

גיליון מס' 88
שבט – אדר תש"ע

מחיר מגוי שנתו – 54 ₪

בהוצאת
המכון למצוות התלויות בארץ
בנשיאות מרן הראש"ל הגר"ע יוסף שליט"א
בית עוזיאל

כתובת:

מערכת תנובות שדה
המכון למצוות התלויות בארץ
מושב בית עוזיאל
ד.נ. שמשון מיקוד 99794
טלפון: 08-9214829 08-9216829 פקס: 08-9207911
macon1@bezeqint.net

המערכת:

הרב שניאור ז. רווח, הרב אליהו ראש, הרב יוסף מאיר שטורך

עורך:

הרב יוסף מאיר שטורך - Imeir2@neto.bezeqint.net

המעוניינים להכניס מאמרים או תשובות לחוברת, מעבר לשני
עמודים, מתבקשים לשלוח ע"ג תקליטור

החוברת י"ל בסיוע:

משרד המדע – מינהל התרבות
המועצה האיזורית גזר

© כל הזכויות שמורות

תוכן העניינים:

ה	אילן אילן במה אברכך	מאמר מערכת:
ו	הרה"ג רבי שניאור ז. רווח רב איזורי במ.א. גזר ויו"ר המכון למצוות התלויות בארץ	מידע הלכתי
ח	מו"ר הראש"ל הגרש"מ עמאר שליט"א הרב הראשי לישראל	קדושת שביעית בצמח הקאת
יד	הגאון רבי משה מרדכי קארפ שליט"א דומ"ץ בעיה"ת קרית ספר	בענין תולעי אניסאקים הנמצאים בדגים
כה	הרה"ג רבי שלמה בוארון שליט"א רב "מורא רבך" מושב בית הגדי	שאלות בדיני כלאי הכרם
כו	הרה"ג רבי שניאור ז. רווח רב איזורי במ.א. גזר ויו"ר המכון למצוות התלויות בארץ	תשובות לשאלות הנ"ל
לד	הרה"ג רבי אליהו ראש חוקר תורני ראשי ומנהל תחום פסיקה הלכתית של המכון	בענין שותה שמן ע"י אניגרון
לח	מדור שו"ת – שאלות שנשאלו בבית ההוראה שע"י המכון למצוות	מדורים:
מב	מהנעשה והנשמע במכון חידושים, פעילות, הפקות, הו"ל, ספרים חדשים ועוד	

- מאמר מערכת -

אילן אילן במה אברך

"כי הוּו מיפטרי מהדדי (ר' יצחק ורב נחמן), אמר ליה (רב נחמן לר' יצחק) ליברכן מר. אמר ליה, אמשול לך משל, למה הדבר דומה, לאדם שהיה הולך במדבר והיה רעב ועייף וצמא ומצא אילן שפירותיו מתוקין וצילו נאה ואמת המים עוברת תחתיו. אכל מפירותיו ושתה מממיו וישב בצילו. וכשביקש לילך, אמר, אילן אילן במה אברך, אם אומר לך שיהו פירותיך מתוקין, הרי פירותיך מתוקין. - שיהא צילך נאה, הרי צילך נאה. - שתהא אמת המים עוברת תחתך, הרי אמת המים עוברת תחתך. אלא יהי רצון, שכל נטיעות שנוטעין ממך יהיו כמותך. **אף** אתה, במה אברך, אם בתורה - הרי תורה. אם בעושר - הרי עושר. אם בבנים - הרי בנים. אלא יהי רצון שיהו צאצאי מעיך כמותך... (תענית ה"ב).

המשל הנפלא הזה, נאמר ע"י ר' יצחק כאשר נתבקש לברך את רב נחמן בשעה שנפרדו. המסר העולה מדבריו של רבי יצחק, שהאדם דומה לעץ השדה בכך שגם אם הוא נטוע בקרקע טובה ובמקום עם מזג אויר טוב והאילן מפיק פירות טובים ומשובחים, עדיין צריך ברכה לגבי נטיעות שינטעו ממנו במקום אחר ובתנאים אחרים, שיהיו גם כן נטיעות מוצלחות ויפיקו פירות טובים. **כל** מי שמתעסק בנטיעות יודע זאת היטב, שאינה דומה קרקע חקלאית אחת לרעותה, ושהצלחת הנטיעות תלויה מאד בגורמים הסביבתיים של מקום הנטיעה.

אם נחזור לנמשל שלמעלה, הרי שהדברים אקטואליים מאד גם לחינוך הבנים. לא אחת הורים שומרי תורה ומצוות עומדים ותוהים מדוע לא זכו שדור ההמשך שלהם ימשיך ויחזיק בשמירת תורה ומצוות כמותם. אכן, לעיתים קרובות הסיבה נמצאת בסביבה החברתית שהבנים והבנות שלנו נמצאים. כל הורה שרוצה שבניו ימשיכו לאחוז במסורת ישראל סבא, עליו לדאוג שמוסד הלימודים של הבנים, וכן החברים במקום המגורים וכדו' יהיו מתאימים לרוח התורה. **ומעל** לכל צריך סייעתא דשמיא והרבה תפילות, לברכה והצלחה לראות נחת מהילדים ולזכות בע"ה לזרע ברך ה'.

יה"ר שראש השנה לאילנות החל בט"ו בשבט יביא עימו את בשורת הפריחה החקלאית, שפע גשמים ויבולים משובחים.

העורך

מידע הלכתי

תוספים בדגים:

לאחרונה שוב עלו לדיון ציבורי התוספים השונים הנמצאים בדגים ורבים שואלים הילכו בו אודות כשרות התוספים. וראיתי שוב אנשים שאינם מביני עניין באמת, שחוזרים ומפיצים שמועות שאינן נכונות, ועל כן ברצוני לשוב ולהזכיר את מה שכבר פירסמתי לפני כשנתיים ימים בספרי תולעת שני חלק שני.

צבעי מאכל מכל הסוגים אינם מצויים כיום כלל בתעשיית הדגים הנמכרים לציבור כפילה ובודאי לא בדגים השלמים וזה כולל את דגי הסלמון למיניהם מכל מקורות היבוא שלהם.

תוספים שמטרתם להלבין וליפות את הדג ואף לספוח בו מים הם בעיקר הפוספאטים מהסוג STPP [סודיום טרי פולי פוספאט – E452] חומר זה כשר לכל ימות השנה כולל לפסח [מבחינה בריאותית חומר זה לא נפסל ואושר לשימוש כחומר במאכלים עד מינונים מסוימים לכל סוג מאכל ולדגים אושר עד כמות של 0.5% לכל ק"ג], תוספים אלו הם היחידים המצויים בעיבוד הדגים המצויים בסין ומשווקים לארץ ישראל, ולא כל סוג אחר.

תוספים נוספים שניתן למצוא אלו הסוכרים [חומצה ציטרית מסוג E331] מלח ועוד. החומצה ציטרית כבר זקוקה לכשרות לפסח. אולם יש להדגיש כי חומר זה אינו מצוי בדגים המעובדים מסין כגון הסול למיניו, פולוק וסלמון ועוד. חומר זה מצוי בעיבודים מיוחדים הנעשים לדגים בעיקר בארץ או בייצור בהזמנה מיוחדת במדינות אחרות.

חומר אנטי אוקסידנט לקטילת הבקטריות מהדג מצוי בדגי סלמון שמקורם מנורבגיה, הדגים עוברים בבריכה שיש בה החומר למשך כמה עשרות שניות ומשם מועבר להוצאת בני המעיים ואריזה.

בדגי נסיכת הנילוס המעובדים כיום במדינות אפריקה לא מצוי כלל עיבוד בתוספים [וגם המפעל היחיד שבעבר הכניס חומרים מוספים חדל מזה בשנים האחרונות].

בדגים המיובאים מארגנטינה לא מצויים כלל סוגי התוספים למיניהם.

השיטה העיקרית להחדרת הפוספטים המצוייה כיום היא בשיטות השרייה פשוטות למשך כמה שעות שבהם חודרים התוספים לדגים. מאידך תוספים אחרים מוחדרים לדג באמצעות הזרקה כעין הבשר, וזה לא קיים כיום לחלוטין בסין כאמור [להוציא מקרה חריג אחד שזה במקום מסויים ובהזמנה מיוחדת ותוספים אלו מפורטים על גבי האריזה לידיעת הציבור].

כיום עם הכניסה לתוקף של התקנה החדשה מטעם משרד הבריאות [החל מחודש ספטמבר 2009], כל דג שמוכנסים בו תוספים חובה לציינו על גבי האריזה כדג "מעובד" ודבר יקל על הציבור.

חשוב לציין כי יש תוספות שונות אחרות לדגים אולם הם לא מצויות כלל בשיווק לארץ ישראל וכדוגמא אפשר לציין את הייצוא ליפן שהדגים עוברים טבילה בעמילן [קורנפלור בדרך כלל] אולם דבר זה בולט בצבע הלבן המוסף שעל הדג ואף כתוב להדיא על כל אריזה.

לסיכום כל ה"גילוי" החדש הוא דבר ישן מאד שכבר ציינו אותו בכתובים כולל התייחסות כשרותית ותמונות על צורת הביצוע, ולמעשה אין בהם כלל בעיית כשרות. וברוב המוחלט של המקרים ובפרט כל המיובא מסין אין כלל בעייה גם לפסח.

בייצור שתחת כשרות המכון, בלא"ה כל הייצור כולו הם בהשגחה צמודה הן לפסח והן לכל ימות השנה, כך שהכל מפוקח, ומעבר לבעיית הטפילים שהיא מטופלת בשיטות ייחודיות, גם שאר עניני הכשרות מפוקחים כדת וכנצרך.

בברכה

שניאור ז. רווח

מ"ר הגאון **רבי שלמה משה עמאר שליט"א**
הראשון לציון והרב הראשי לישראל

בעהית"ש. באחד בשבת שני ימים בשבט התש"ע.

קדושת שביעית בצמח הקאת

לידידי וחביבי, ליש ולביא,
הרה"ג ר' שניאור זלמן רווח שליט"א
הרב של בית עוזיאל וי"ר המכון
למצות התלויות בארץ.

החיים והשלום והברכה,

ראיתי מה שכתבת על ההערה שהערתי על דבריך במסגרת ההסכמה שכתבתי באהבה על ספרך החדש, שו"ת חלקת השדה ח"ג. ומתוך הדברים ראיתי שאתה חושב שאולי נפגעתי על שחלקת עלי, ולא היא, כי תורה היא זכות של כל ת"ח ללמוד ולחלוק או להסכים, ואין שייך בזה ענין של פגיעה כלל.

ואולם זאת היא שהערתי בחבה, שבטרם יחליט אדם לחלוק, חובה היא לברר ולהבין מה שכתב זה שבאים לחלוק עליו, ולהעמיק ולדקדק בדבריו הדק היטב היטב הדק, ומרגלא בפומיה דמור"ר סבא דמשפטים הרה"ר וגאב"ד ירושלים ת"ו הגרש"מ זללה"ה, שכשבא לחלוק על דברי חכם, אז הוא מקדים לעיין בדבריו כמה וכמה פעמים בעמל וביגיעה רבה, עד שיוצא הספק מלבו בהבנת דבריו לעומקם ולרחבם.

והן עתה שבתי לעיין במה שכתבתי אז, והיא נדפסה בכרם שלמה דיני שביעית סימן ט', והייתי נבוך שהשקעתי שעות רבות מאד עד שהבנתי הענין, כי

התשובה רחבת ידים ולמרות האורך, היא כתובה בתמציתיות וצריכה עמל רב. ובטוחני שכב' לא עיין בה די הצורך, וגם ר"מ לא עיין בה כראוי, ואיני רוצה לומר אם קראתם לא וכו'. ואם שילשתם לא וכו', אבל טרדות הזמן מרובות הם, ועול גדול מונח על שכמכם כ"א על דגלו ומחנהו, ודן דינא דגרמי, שרצתם לחלוק.

ובכדי שלא יחשב שאני דוחה אתכם בקש ח"ו. אכתוב שנים מן השטים לבאר שיחתי דרך קצרה. ואם ירחיב ה' ויהיה סייעתא דשמיא, עוד ארחיב בענין.

והנה במשנה (ריש פ"ז דשביעית) נאמר, כלל גדול אמרו בשביעית כל שהוא מאוכל אדם ומאוכל בהמה וממין הצובעין וכו', יש לו שביעית ולדמיו שביעית. ופירש הר"מ יתחייב בהן שביעית, [ובתרגום החדש לפי הרמב"ם למשניות להרה"ג עזרא קרח נר"ו, בהוצאת המאור, כתב, חל בו דין שביעית], ואם נמכר נתחייבו דמיו אותם הדינים. (והקדים הרמב"ם בפירושו, ענין שאמר כלל גדול כנגד הכלל הנאמר במעשרות (פ"א מ"א) שדין שנה שביעית חייב למאכל אדם. [ונראה שחסר כאן ובתרגום החדש הנ"ל, כתב: לפי שדין השביעית חל במאכל אדם ומאכל בהמה, והמעשר אינו חל אלא במאכל אדם]. והביאו מפירש"י בשבת (ס"ח ע"א ד"ה שביעית) דשביעית נוהגת במאכל בהמה דכתיב ולבהמתך ולחיה וגו', אבל מעשר לא, דמדאורייתא רק דגן תירוש ויצהר חייבין, וגם מדרבנן הוסיפו רק פירות האילן וירק שהם מאכל אדם.

וכן פסק הרמב"ם ביד החזקה בהלכות שמיטה ויובל (פ"ז הי"ג) וז"ל, כלל גדול אמרו בשביעית כל שהוא מאוכל אדם, או מאוכל בהמה, או ממין הצובעין, אם אינו מתקיים בארץ, יש לו שביעית ולדמיו שביעית, וחייב בביעור ויש לדמיו ביעור. כגון עלי הלוף השוטה ועלי הדנדנה והעולשין מאוכל אדם, וכגון החוחים והדרדרין מאוכלי בהמה, וכגון אסטש וקוצה ממין הצובעין. ואם היה מתקיים בארץ וכו' אין לו ביעור וכו'. עכ"ל. והנה במשנה דשביעית הנ"ל נקטו הרבה דוגמאות באוכל אדם, והרמב"ם בהלכה נקט רק אם שלשת הראשונים שהם, עלי הלוף השוטה ועלי הדנדנה והעולשין.

וראיתי כעת בפירוש מהר"י קורקוס ז"ל, שכתב, ומאי דנקט לוף שוטה טפי מלוף פקח, לרבותא נקטיה, דתנן בפרק בתרא דעוקצין (מ"ד) שעלה לוף שוטה אין מטמאין טומאת אוכלין עד שימתקם. וסד"א לא ליחול עלייהו קדושת שביעית קמ"ל. כן נתבאר בירושלמי. וע"ש במשנה (פ"ג דעוקצין מ"ד) ועלי הלוף השוטה אינן מיטמאין טומאת אוכלין עד שימתקו. ופירש הר"ב ז"ל עד שימותקו, דלא חשיבי אוכל אלא לאחר שכובשים אותם ויוצא מהן מרירותן. עכ"ל. וכע"ז כתב הרמב"ם ז"ל בפירושו שם.

ומדלא מקבלין טומאה עד שימתקו, משמע דאינם ראויים כלל לרוב בני אדם, דהרי יש פירות של אדמה וירק שאינם ראויים לאכילה כלל עד שיבשלו אותם, ונאמר בהם שאינם מקבלים טומאה. עד שיכבשו אותם וימתיקו. והרמב"ם ז"ל ביד החזקה הלכות טומאת אוכלין (פ"א ה"ו) כתב אלו דברים שאינן מקבלים טומאה ואע"פ שבני אדם אוכלין אותן לפי שאינן נאכלין להנאת גופו אלא מפני שנותנים טעם במאכלות, או מפני הריח או המראה, ואלו הן הקושט והחמר וראשי בשמים והתייה והחלתית והפלפלין וחלות חריע וכן כל כיוצא בהן. עכ"ל. וכל אלו מבשמינן את האוכלים ונותנים בהם ריח וערבות (מקו"צ שם) ובהלכה ז' כתב השבת סתמו לאכילת גופו כשאר ירקות שדה, וכו'. ובהלכה ח', התמרים והגרורות שנתנן לקדרה כתבלין עדיין מתטמאין טומאת אוכלין עד שיפסדו מלאכול אדם. ובהלכה ט', הכרשינין אם ייחדן למאכל אדם מתטמאין טומאת אוכלין וכו'. ובהלכה י"ד כתב וז"ל, לולבי זרדים והחרובין ושל עדל, ועלי הלוף השוטה אינן מקבלין טומאה עד שימתקו. עכ"ל.

ועיין בתשובת הרב ב"ז ז"ל (סימן אלף תכ"ה) ציינוה במקו"צ שם, ששאלוהו על סתירה בדברי הרמב"ם ז"ל מהלכות שבת, לפ"ז מהל' מעשר שני ע"ש, והשבי דכד מעיינת בה שפיר תשכח דלא פליגי, דבשבת איירי במוציא סתם, וסתם תבילי לולבי זרדין וחרובין אין עומדים למאכל אדם אלא ע"י כבישה. הילכך הלולבין עד שלא ימתקו טובים לכבישה, והרי הם מאכל אדם ושיעורן כגרוגרת, וכו'. אבל הלוף והחרדל לעולם סתמו למאכל אדם ושיעורן כגרוגרת. אבל גבי מעשר ילפינן

כלל ופרט וכלל, פרי מפרי וגידולי קרקע, ולפיכך לולבי זרדין וחרובין אע"ג דראוי לכבוש אותן ולאוכלן מ"מ לאו פרי הוא, שאינן ראויים לאכילה כמות שהן ואחר שימתקו נלקחין דהא פרי הוא כיון דחזי לאכילה כמות שהוא, ואע"ג דסתמן למאכל בהמה, כיון שזה רוצה לאוכלן נלקחין בכסף מעשר שני, דאכילה ע"י הדחק שמה אכילה וזה ברור אצלי.

וכן מ"ש בפ"א מה' טומאת אוכלין וז"ל, לולבי זרדים וכו', ועלי הלוף השוטה אינן מקבלו' טומאה עד שיתמתקו, החרדל והתורמוסים ושאר כל הנכבשין מטמאין טומאת אוכלין בין משהמתיקו בין עד שלא המתיקו ע"כ. **הרי לך כי לולבי זרדין עד שלא ימתקו אינן חשובים אוכל**, אעפ"י שראויין לכבישה, השתא מיהא לאו אוכלין נינהו, אבל משימתיקו הוו אוכלין ע"י הדחק וכו'. עכ"ל.

והנה מבואר בדברי אדונינו הרדב"ז ז"ל דלוף וחרדל סתמן למאכל אדם, שלא כלולבי זרדים וחרובים דסתמן אינן עומדים למאכל אדם, אלא ע"י כבישה (וצ"ל דגם לוף השוטה הוא כמו לולבי זרדים דע"י כבישה חשיב ראוי לאדם), אבל במעשר ממעטים לולבי זרדין (ולוף השמלה) אפילו שראויין לכובשן, אבל לאחר כבישה נלקחים בכסף מעשר שני.

עוד כתב לבאר ההלכה דאין לולבי זרדין ולוף השוטה מקבלים טומאת אוכלין הנ"ל, דהטעם משום דאינן חשובים אוכל, עד שיתמתקו, ואע"פ שראויין לכבישה השתא מיהא אינן אוכל, עד שיתמתקו.

והנה כאן בדיני שביעית, נאמר שעלי לוף השוטה יש בהם קדושת שביעית גם קודם שיתמתקו, וכמו שביאר מהר"י קורקוס ז"ל הנ"ל משם הירושלמי. **נמצא** דאעפ"י דאינם חשובים אוכל וכמו שדקדקתי לעיל, וכאמור כן מפורש בדברי הרדב"ז ז"ל להדיא, עכ"פ כיון שראויין לכובשן ולמתקן חלה עליהם שביעית. וק"ו לעלי הקאת שבה אנו דנים, שאין צורך למתקן ולא לכובשם ולא לבשלם, רק מנקים ולועסים קדש ורחץ, ונהנים מהמיץ שלהם, ואעפ"י שאין רוב

העולם משתמש בהם לא לאכילה ולא ללעיסה, אין בכך כלום, דגם לוף השוטה ולולבי זרדים בודאי שאין רוב העולם משתמש בהם, וגם אלה שאוכלים אותם הוא רק ע"י כבישה ומיתוק להסיר את מרירותם, וחלה עליהם שביעית גם בלא כבישה ומיתוק. ואין ללמוד ממלוגמא שאמרו בסוכה (מ' ע"א) דחכמים אסרו כביסה ומשרה בפירות שביעית משום שאין הנאתן וביעורן שוה. ור' יוסי מתיר בכביסה ומשרה, ואוסר מלוגמא, דדריש לאכלה ולא להפסד וכו' ולא למלוגמא שאינה שוה בכל. ופירש"י ז"ל שלא כולם חולים.

ויש לומר דרק ברפואה הוא שנאמר טעם זה דאינו שוה בכל, דאין זה שייך למקצת בני אדם, אלא שזה שייך לחולים, והחולים עצמם לא משתמשים בזה בזמן שהם בריאים. וכיון שהשמוש מוגבל רק לזמן חוליים אין זה ראוי ליקרא לצרככם. אבל אוכל או הנאה משתמשים בה גם הבריאים, אפילו שאינו חשיב אוכל כמו שהוא, עד כדי כך שאינו מקבל טומאת אוכלין, ואסור לקנותו בכסף מעשר שני. שזה מלמד שאין זה כמו תפוחי אדמה דרך משל, שגם הם לא ראויים למאכל כלל וכלל עד שיבשלו אותם, דזה חשיב אוכל גם קודם הבישול, ובודאי מקבלים טומאת אוכלים גם קודם שיתקנו אותם בבישול ואפיה, וגם נלקחים בכסף מעשר שני, וכן בשאר ירקות כמו לפת וקישואים ודלעת וחצילים וכל כיוצ"ב, דכולם מקבלים טומאת אוכלים ונלקחים בכספי מעשר שני. אבל לולבי זרדים ולוף השוטה שונים לגמרי מכל הנ"ל וכל זמן שלא נכבשו ונמתקו לא חשיב אוכל כלל ולא מקבלים טומאת אוכלים ולא נלקחים בכספי מעשר שני, וחייבים לומר שזה גדר אחר, ולא דמי לירקות שאינם ראויים לאכילה בלא בישול. דהם מיועדים רק למאכל אדם בכל מקום ובכל זמן, רק שצריכים בישול כמו רוב המאכלים, שגם בשר ועוף ודגים לא נאכלים בלא בישול אבל הם נחשבים אוכל שכל אלה הם אוכלי אדם בצורה ברורה, ואינם שייכים למאכל בהמה כלל ועיקר, וע"כ חלים עליהם כל הדינים של האוכלים גם לפני הבישול.

אבל הלוף השוטה ולולבי הזרדים מלבד שצריך לכובשם עד שתצא מרירותם ויתמתקו, הנה בדרך כלל רוב בני אדם לא עושין כן, אלא מאכילים אותם לבהמותיהם. וע"כ כל זמן שלא התמתקו אין חלין עליהם הדינים של אוכל אדם.

ועוד מפורש בדברי תשובת הרדב"ז ז"ל הנזכרת, דגם אחר שכובשים אותם ומתמתקים נאכלים רק ע"י הדחק, שהרי כתב, ואכילה ע"י הדחק שמה אכילה. וזה לא שייך באוכלים רגילים. וע"כ בזה שלועסים אותו ואינו צריך לשום הכנה בודאי שנכלל בכתוב והיתה שבת הארץ לכם לאכלה, לכם לכל צרכיכם, ואפשר שהוא גם בכלל לאכלה. ולא איכפת לן במה שאין כל העולם נהנה מהם, העיקר דהנהנים מהקא'ת נהנין ממנו תמיד.

ועוד יש מקום לומר דהטעם הזה דשאני מלוגמא שאינה שוה בכל, רבי יוסי אמרה, ולהלכה פוסקים דגם כביסה ושריה וכן פסק הרמב"ם ז"ל בהלכות שמיטה ויובל (פ"ה ה"י) וכביסה ומסרה חשיבי שוים בכל, שהרי זה הטעם שרבי יוסי מתיר כביסה ושריה בפירות שביעית. וחכמים מפיקי גם כביסה ושריה, משום דבעינן דומיא דלאכלה, שתהיה הנאתו וביעורו שוים. ומטעם זה מפיקי כביסה וכ"ש מלוגמא, ולא מפני שאינה שוה בכל, ואפשר דלהלכה לא סבירא לן לבאי טעמא כלל, שר' יוסי אמר טעם זה ולא פסקו כמוהו.

ועוד י"ל שגם רבי יוסי לא אמר את זה אלא בדברים שאינם אכילה, רק שהם בכלל כל צרכיכם, שבזה כולל גם כביסה ומשרה, ומתיר פירות שביעית לְכַבֵּיטָה ולמשרה, ומפיק מלוגמא דאינה אכילה, וס"ל דאין להתיר כל צרכיכם אלא בדבר השוה בכל ולא בדבר שהוא נצרך רק לחולים, אבל מידי דאכילה אפילו אם אינו שוה בכל חלה עליו קדושת שביעית אפילו שאין יד הכל שוה בו, ולא כולם אוכלים אותו. וממילא שגם עלי הקאת חלה עליהם קדושת שביעית אע"פ שאינו שוה בכל.

[המשך המאמר בע"ה בגיליון הבא]

הגאון רבי **משה מרדכי קארפ** שליט"א

דומ"ץ בעיה"ת קריית ספר

בענין תולעי אניסאקיס המצויים בדגים

ראיתי את דברי ידידי הרב הגאון המופלג רבי משה ראטה שליט"א דומ"ץ קאלרסבורג בענין התולעים שבדגים, ובאשר ביקש להראותני דבריו ולקבל האמת ממי שאמרו, אקיים בזה מצות חכמים למחצה, להשיב על הדברים ומיניה ומינן יתקלס עילאה ויה"ר שיהיה לכבוד שמו ית"ש ולזיכוי הרבים בפרשתא חמורה דא, וכמ"ש הגר"מ שליט"א שהענין חמור מאד, לפי שהוא שאלה חמורה של שרץ המים ד' לאוין על כל א', והתולעים רבים ומצויים בסוגים מסויימים.

א. בתחילה אשנה פרשה זו בקצרה, בגמ' חולין סו: מבואר דקוקיאני אסירי, רש"י פירשה על תולעים שבכבד ושבריא, ושאר רבותינו ז"ל פירשוה על תולעים שבמעיים שבמעיה הבהמה ובמעיה הדגים, משום דאמרי' דמעלמא אתו [דמינם ניים ועייליה ליה באוסיה] ועוד מבואר שם ו"בכוורי שרי" והיינו תולעים שבבשר הדגים, דכי קא גדלי בהיתרא קגבלי ומנייהו קגבלי, וכן פשטות הסוגיא ורוב הראשונים ז"ל, דדגים שבמעיים ובחוטם ובמוח אמרי' דמעלמא קאתו ובאו מבחוץ, ותולעים שבבשר הדגים אמרי' דמינייהו קגבלי ולא באו מבחוץ ומותרים.

דעת הרמב"ם פ"ב ממא"ס הי"ז דאף תולעים שבבשר הדגים אסורים, וכן תולעים שבבשר בהמה הנוצרים לאחר שחיטה, ולא הותר אלא לאחר מיתה כשנוצרו מן העיפוש, וביאר שם היטב המ"מ דבריו דשי' הרמב"ם דאף תולעים שבבשר חיישי' שבאו מבחוץ, ולא שסובר שתולעים הנוצרים בבהמה אסורים, אלא דס"ל דגם בבשר או בין עור לבשר עדיין חיישי' שבאו מבחוץ. [ולא כמ"ש ידידי הגר"מ שליט"א [בד"ה כך הוא] דשי' הרמב"ם ע"פ המ"מ דגם המתהוים במעי הדגים נולדו מחיים אסורים, אלא דשיטתו דחיישי' שבאו מבחוץ כמבואר במ"מ שם, וחשוב לנו לידע זה ששיטתו דחיישי' שבאו מבחוץ אפי' נמצא בבשר!].

והנה שי' הרמב"ם אף שלא נפסקה בשו"ע, הובאה בשו"ע בלשון ויש אומרים, כמבואר שם בסי' פ"ד סט"ז, "ויש מי שאוסר התולעים המתהוים לאחר שחיטה מכל דבר דטעון שחיטה", וזוהי שי' הרמב"ם שאוסר בין בבשר אחר שחיטה ובין בדגים, שדין אחד להם [כמ"ש בשו"ע שם קודם לכן "אבל הגדילין בבשר אחר שחיטה או בדגים וגבינה מותרים] ומי שאוסר זאת אוסר גם בדגים, וכן פשוט שם בבאר הגולה ובערוה"ש, ולפלא על הגר"מ שליט"א שבדבריו שם כ' שלא הובאה שי' הרמב"ם בשו"ע אפי' ביש אומרים.

וגם מש"כ לדחות הסוברים שיש מהדרין משום שראוי להחמיר לכתחילה ע"פ הרמב"ם שלא הובא בשו"ע, ואחר שהובא שיטתו ביש מי שאוסר כבר כתב הש"ך יו"ד סו"ס רמ"ג כללי או"ה בקיצור אות ה, הביאו הט"ז והמ"א שיטה זו ביש מי שאוסר להורות דאם הוא איסור תורה "יש לבעל נפש להחמיר לעצמו בזה", ע"ש. יראה להדיא בכף החיים שם או' קס"ד, שהואיל והובא בשו"ע יש מי שאוסר, הרי שהשו"ע חושש לסברתו לכתחילה, אלא שבדאי לדינא מותר, וכמ"ש הרמ"א שם "שנהגו להקל כסברא הראשונה", אך פשוט שודאי נתן הרמ"א מקום להחמיר לכתחילה בזה כהרמב"ם, וכדמוכח להדיא מהשו"ע.

ומי לנו גדול מבעל ה"בית אפרים" בתשו' ח"ב סי' כ"ה שנשאל שם על התולעים שבבשר הדגים והבהמה, והאריך שם בכל תשובתו לבאר שי' הרמב"ם, ועוד הרבה ראשו' ז"ל דס"ל דקיום בשיטתו, הסה"ת הסמ"ג השער דורא והרוקח, [וחולק על הב"ח שראה דברי סה"ת וש"ר להרשב"א וסייעתו] ולא ביאר שם הבית אפרים מקום להקל רק בתולעים שנוצרו אחר מן העיפוש, וכפי שיטתו שם שביאר הסוגיא, דלמסקנא הכל אסור, ולדינא לא מצינו שום היתר בבית אפרים רק באלו, ואף שלדידן אין לנו אלא דברי השו"ע ורמ"א שהכריעו להקל, ומ"מ מי הוא זה אשר יבוא ויאמר שאין רשות להדר לכתחילה לעצמו כהרמב"ם לרוצה לחוש לשיטתו, מאחר שהשו"ע הביאו ביש אומרים, והבית אפרים דיבר בכל תשובתו כשיטה זו, וזה כל מה שבא לומר בתשובתו שם, ולכן חלילה מלמנוע את הרוצה להחמיר לעצמו ע"פ שי' הרמב"ם.

וכל שכן שהרמ"א כאן כותב "ונהגו להקל כסברא הראשונה" דודאי נתן מקום ליחד להחמיר לעצמו ועי' בסי' רנ"ג ס"א, שכ' הרמ"א ממש כלשון הזה, "ונהגו להקל כסברא האחרונה", ובבה"ל שם דלכתחילה בודאי טוב לזהר להחמיר שיהיה מבושל כ"צ קודם חשיכה, ע"ש. ושם הנידון בחשש איסור דרבנן וכש"כ כשהנידון באיסור תורה, וזה פשוט וא"צ לפנים. ועי' שם ברמ"א סי' ש"ח סעיף מ"ה שכ' "ונהגו להקל" לשחק בכדור בשבת, ועי' במג"א סי' תקי"ח סק"ד, דמנהג רע הוא לגדולים ולקטנים אין מוחין ע"ש, ואטו כי רוכלא ליתני וליזיל.

ב. כבר נתבאר דרוב הראשו' ז"ל חולקים על הרמב"ם ומתירים תולעים שבבשר הדגים, הרשב"א הרא"ש רא"ה ר"ן או"ז ומרדכי, אמנם בדבריהם מצינו להדיא שביארו טעמם, דז"ל הר"ן: "תולעים הנמצאים בבשר שלא היה אפשר שבאו מן החוץ, אלא נוצרין מבשרו שריין" ע"כ. וכ"ה ברא"ה חולין שם סו: תולעים הנמצאים בבשר במקום שלא אפשר שבאו מן החוץ, ע"כ. הרי שביארו להדיא דהא דמותר בבשר דוקא במקום שלא אפשר שבאו מבחוץ, הא אם היה אפשר שבאו מבחוץ אפי' הן בבשר אסורים, וכ"ה גם לשון הרשב"א בחי' שם "תולעים הנמצאים בין עור לבשר וכן בדגים ומשו"ה שבדגים שרו דהנהו ודאי מיניה קגבלי" ע"כ. וכ"כ בהג"א ס"פ א"ט בשם או"ז "אבל תולעים בכוורי ברוך הוא לנו דמינה קגבלי ולכך שרר" ע"כ.

ופשוט שהוקשה להם מאי שנא דתולעים שבמעיים אסירי, משום דחיישי' שמעלמא אתו [והיינו דספק הוא, וכ"ה לשון הרשב"א בעבוה"ק "דחיישי", וכ"כ בפמ"ג דתולעים שבמעיים ספק הן], ולמה לא חיישי' שם לתולעים דבבשר דמעלמא אתו, ע"ז כ' דהתולעים "נמצאים בבשר במקום שלא היה אפשר שבאו מבחוץ", כלשון הרא"ם וכמ"ש הר"ן, שלא היה אפשר שבאו מבחוץ, וזה כהרא"ה. וכ"ה גם דברי הרשב"א, דלכן תולעים הנמצאים בין עור לבשר בדגים שרו דהנהו ודאי מיניה קגבלי, או כלשון הרשב"א בעבוה"ק בבית הקצר, בין עור לבשר או בתוך הבשר שאלו באמת מבשרן נגדלו", והיינו דלא חיישי' שנכנסו מעלמא משום דבאמת מבשרן נגדלו.

ובכל דבריהם מתבאר דלא הותר תולעים שבבשר אלא באופן שאין לחוש שבאו מבחוץ, דהיינו או שהם בין עור לבשר, או שהם תחובים בעומק בתוך הבשר, ואין

שם נקב שע"ז ברור הוא לנו דמינייהו קגבלי, ואף דלשי' הרמב"ם גם בנמצאים בבשר אסירי, דאף בזה חיישי' שבאו מבחוץ, ואפי' בין עור לבשר, וכמ"ש המ"מ, ס"ל להני ראשו' ז"ל דכולי האי אין לחוש, וזה נחשב שברור הוא לנו דמינייהו קגבלי.

ועל זה השיב ידידי הגר"מ הנ"ל שליט"א [בד"ה ומעתה], דכונתם הוא דכל מה דמצרכינן לומר שהתולע בא לשם דרך נקיבה, הוי כברור וודאי דלא אפשר שבאו מבחוץ אלא מינה קגבלי דלא מחזקי' שתולעת ינקב כל עוד שיכולים לתלות שבא לשם שלא בדרך נקיבה" עכ"ל.

ואחר המחילה, כ"ז אינו אמת ונכון כלל בלשון הראשו' ז"ל, דלשון "במקום שלא היה אפשר שבאו מבחוץ", מתפרש דלא מחזקי' שתולעת ינקב כל עוד שיכולים לתלות שבא לשם שלא בדרך נקיבה, דהרי אפשר ואפשר הוא, רק דאמרי' דאין מחזיקין איסור ממקום למקום, וכדהאריך הגר"מ שם בזה לבאר כן, ולכן לא מחזקי' שתולעת ינקב כל שאפשר לתלות שבא לשם שלא בדרך נקיבה, ואטו דין תלייה נקרא לא אפשר, זהו רק דין דאין מחזיקין איסור ממקום למקום, אע"פ שאפשר כך היא הנהגת התוה"ק שלא לחוש לזה, אבל אפשר ואפשר הוא, ואיך יאמרו הראשו' ז"ל בזה לשון "שלא היה אפשר" או "במקום שלא היה אפשר", על דבר שאפשר ואפשר, רק שאנו תולין שהוא כך מדין אין מחזיקין, ואטו לזה יקראו הראשו' ז"ל ד"ברור הוא לנו דמינייהו הוא קגבלי", שכל לשון זה מורה על מציאות ולא על דין, ומה היו צריכים כלל הראשו' ז"ל לומר לשונות כאלו של לא אפשר, ומאי שנא מכל מקומות שבש"ס בדיני חזקה שאין מחזיקין שלא נקטו לשונות כאלו, של בירור מציאות, של לא אפשר. וגם מהו שכ' הרא"ה "במקום שלא אפשר", דמבואר מזה דיש בבשר מקום שאפשר שבאו מבחוץ.

ואני תמה איך יתכן לעוות ולפרש דברי הראשו' ז"ל, ולהוציאן מפשוטן בדברים שיש בהם חשש איסור תורה, וגם אם היה לנו ספק בדבר איך יתפרש דבר זה, עאכ"כ כשהלשון מורה כן להדיא, איך נבוא לעקם ולעוות דבריהם, ומה גם דהרמב"ם חשש לגמרי שבאו מבחוץ אפי' כשנמצא בין עור לבשר ובעומק הבשר

וכמ"ש המ"מ והובא בב"י אזי גם הראשו' ז"ל שחלקו עליו בזה וביארו דבריהם אין לנו אלא כמו שביארו להדיא ולא יותר, דזהו רק במקום שאין לחוש שבאו מבחוץ.

ג. בספר התרומה סי' ל"ו אחר שכ' שי' ר"ת בתולעים שבמעיים דאסורין, כ' דתולעים הנמצאים בחתיכת בשר או חתיכת דג אפי' אינן בבני מעיים אסורים, אא"כ באו לשם אחר שחיטה מחמת סירחון הבשר. וברשב"א סו: תמה ע"ז לפי שהשוה אותו לשי' הרמב"ם, דא"כ מאי שנא דג מבשר, דבגמ' חילקו ביניהם דבשר מחיים אסור רק בזביחה משתרי וגביל באיסורא משא"כ דג דבאסיפה מישתרי נוצר בהיתר.

גם בשערי דורא סי' נ"ד, אחר שהביא שי' הגמ' והחילוק בין כוורי לבישרא, בדבדים מותר ובבשר אסור משום דבעי שחיטה, הביא שי' ר"ת דבוקיאני אסירי דבאו מעלמא, ומסיק דכולא אסירי בין תולעים הנמצאים בחתיכות בשר בין הנמצא בדגים וכל שכן בבני מעיים דאיכא למימר דמעלמא אתו" ע"ש. ובסי' מ"ז כ' בשערי דורא להדיא דהנמצאים בדגים מותרים ובהיתר גדולו ע"ש.

וביאר הרש"ל ביש"ש פ"ג סי' ק"ו והב"ח סי' פ"ד דאין בזה פלוגתא, דס"ל לר"ת דהא דתולעים שבדגים מותרים דוקא כשנמצאו שהדג שלם בין עור לבשר דודאי הוא דלא אתיין מעלמא אבל אם נמצא כן מונח בחתיכת דג אע"ג דלא נמצאו במעיים יש לחוש שמא נכנסו באזנו ואח"כ נכנסו בבשר הדג מבפנים ולכן נמצאו בחתיכה ואסורה מספק, ובזה מיישב הב"ח סי' ספר התרומה בקו' הרשב"א, "דלא אסר ספר התרומה אלא בנמצאו בחתיכת דג דאיכא ספק דילמא מעלמא אתו אבל בנמצאו בין עור לבשר מותרים וכדמוכח להדיא באליה הארוך" ע"כ, וכ"ה דברי היש"ש ושני נביאים מתנבאים בסגנון אחד. [וכן ממש כ' המהרש"ל ביש"ש פ"ג סי' ק"ד אחר שהביא דברי האו"ז שמתיר בכל אופן, ודברי השערי דורא הנ"ל שכתב: והלכך קי"ל דכולהו אסירי בין תולעים הנמצאים בחתיכות בשר בין הנמצאים בחתיכת דג וכו' וע"ז כ' היש"ש "ומ"מ נ"ל דלא אסרי' אלא היכא דאיכא להסתפק שבאו מעלמא ואתו לבני מעיים ואח"כ נפל ממעיים לחתיכה בשעת קריעת הדג אבל היכא שידוע שלא בא מן בני מעיים כגון שגדלו בין עור לבשר או כה"ג שרי, עכ"ל].

ובכנסת הגדולה סי' פ"ד ס"ק ק"א, כ' כדברי הב"ח מדנפשיה והוסיף וז"ל: "והוא הנכון דס"ל דאין חילוק בין תולעים לדהני דכולהו אסירי ובכולהו בבשר אסירי בכל מקום שנמצאו אפי' בין עור לבשר אבל כשהדג נחתך ונמצא על חתיכה תולעת יש לחוש דמעלמא קאתי שנמצא דרך חולשא בבשר הדג מבפנים, ובזה אינן חולקין הרא"ש ורבינו בעל הטור עם בעל התרומה ושערי דורא דמה שמתירים הרא"ש ורבינו בעה"ט בין עור לבשר וכן בתוך הבשר בדג שלם דאי אפשר דזה התולעת שבתוך הבשר בא מעלמא, ומה שאוסרים סה"ת ושערי דורא הוא בדג חתוך דאפשר לספק שבא מעלמא וכן מוכח מהאור"ה ומהרש"ל וזה מצאתי לב"ח עכ"ד.

הרי שהוסיף לנו בזה הכנה"ג דאף להרא"ש והטור שפסקו להדיא דבבשר הדג מותר, זהו רק באופן דא"א שתבוא מעלמא אבל כל שיש לחוש שבאו מעלמא אסירי לכולי עלמא, עכ"פ כך למדנו מדברי הגדולים.

אתה הראית לדעת מכל גדולי פוסקים אלו יש"ש ב"ח וכנה"ג דלעולם יש לחוש גם מן המעיים לבשר כל מה דאיכא למיחש, ולא הותר בבשר הדג גם לדעת הרא"ש והטור רק בודאי אפשר שבא מעלמא, אבל אם יש חשש שבאו מעלמא לבשר הדג אין מתירין.

ד. והנה דברי הב"ח הנז' הובאו גם לדינא באורח מישור סי' כ"ד, שנדפס על הדרכי משה הארוך שהביא דברי הב"ח "דיש לחוש שנכנסו באזנו ואח"כ נכנסו בבשר הדג מבפנים ואסורים מספק כו", וכ' ע"ז: "וכ"מ במהרש"ל פ' כל הבשר, ופשוט הוא כו' בפרט לפי מה שמבואר בש"ס ופוסקים הטעם דהנמצאים במעי הדג אסורים דכי ניים מעייליה ליה כו' והש"ס רבותא אשמעי' דאפי' בבני מעיים אסורים כל שכן בשאר מקומות חוץ ממה שנמצאו בין עור לבשר דניכרים הם דבגוף הדג קא גדלי וכ"ז פשוט, אך מפני שראיתי להמנח"י שתמה על הש"ך מנין לו שכ' דהנמצא במוחו אסור, דנראה מדבריו כאילו המציא הש"ך איזה דבר

חדש כו' ותימה עליו שמדבריו יבוא מכשול לטהר שרץ שהוא איסור דאורייתא פשוט כביעתא בכותחא דכללא דמילתא כל שיש לחוש דאתו מעלמא אסורים זולת הנמצאים בין עור לבשר דניכרים הם דמגוף הדג קאתי" עכ"ל.

וכל אלו פוסקים גדולים ומפורסמים מאד, ותמהני מאד על הגר"מ שליט"א שבא לדון מהך דברי הב"ח דמבואר להדיא ממנו דחיישי' שבאו ממעיים לחתיכת הבשר מבפנים, וכ' ע"ז "דכיון דהש"ך והט"ז והנו"כ לא הביאו דברי הב"ח ומשמע דנקטו להיתר פשוט דאין נפק"מ" ע"כ. ומיהו אשר בכוחו לדחות כל גדולי פוסקים אלו, מכח מערכה בגמ' לחדש דלא חיישי' שבאו ממוח לבשר [נגד פשטות כל דברי הראשו' ז"ל], ומכוח דאולי יש כאן השמטה לנו"כ לדברי הב"ח, בזמן שהאורח מישור כותב ע"ז שהוא פשוט כביעתא בכותחא, והכנה"ג כתב דאין מי שחולק ע"ז.

גם הוסיף הגר"מ שליט"א במכתבו להקשות ע"ד הב"ח כאילו אין לו הבנה, ולכן כתב ביאור אחר בפירוש דברי השערי דורא והאו"ה, וכל מש"כ לדחות דברי הב"ח או להוציאם מפשוטם אחר המחילה אין בדבריו ממש כלל, כי הטענה למה לא נחשוש שהלכה התולעת עד בין העור לבשר, אינה קושיא של כלום, דאין התולעת זוחלת בתוך הבשר, אלא מיניה קמכלי ושם מקומם וניזונית מתוך הבשר עצמו ולא חיישי' שזזה ממקום למקום בתוך הבשר כיון דיש להם שם היכן ליזון ולכן כשמוציאה בין עור לבשר, אין לחוש שבאו מצד השני כלל, שהרי כבר מקומן בבשר למה ישיטו להם בו אטו בשר הוא ים, ולכן כ' דרק בחתיכה יש לחוש לזה ולא בשלימה, דבחתיכה יכול להיות שבאו מהצדדים, אבל בשלימה וניכר צד העור שלו אז כל שאנו רואים התולעים בין העור לבשר משם נמצאה בעור קודם אין לחוש כלל שטיילו להם תולעים דרך הבשר עד הצד השני, ופליאה לי עליו שמכח קו' כזו דוחה לדברי הב"ח והוציאן ממשעותן.

גם מש"כ שם הגר"מ שליט"א דהשערי דורא והאו"ה ודאי לא למדו כן "אלא דבאו להוסיף בדבריהם דאל תאמר דרק הנמצא בתוך המעיים אסורים דעליהן י"ל דנזחלו הלכו דרך האוזן והחוטם בלי נקיבה, אבל אם חותכים הדג ומוציאים כל בני מעיים עם מה שבתוכו ואח"כ מוציאים תולעים על בשר הדג מבפנים והיינו בין הבני מעיים לבשר דכשחותכין אותו לחתיכות מצוי על גבי החתיכות תולעים

ע"ז אמרו שגם הם אסורים שבאו עליהם וחדרו הבטן על גבי מקום החתיכות ואסורין כו' ועכ"פ בתוך גוף הבשר בעומק ע"ז לא כיוונו כלל לאסור והוא עדיף הרבה מבין עור לבשר" עכ"ד. ובהמשך הדברים כתב כן הגר"מ שליט"א גם לבאר דברי הב"ח, רק שנדחק למה בשחיטתו, וכתב שקפצה לתוך הבשר, ע"ש.

ותימה היאך אפשר לפרש כן בדברי השערי דורא שהנה ז"ל שם: "ומדין פ' אלו טריפות תולעים שנמצאו בכבד או בחתיכת בשר אסורים ובחתיכת דג מותרים כו' דבחתיכה בעלמא סגי ומיהו מסיק שם דאף הדגים אסירי דקאמר דהלכתא דקוקיאני אסירי כו' והלכך קי"ל דכולהו אסירי בין תולעים הנמצאים בחתיכות בשר בין הנמצאים בחתיכות דגים בין בבני מעיים דאיכא למימר דמעלמא אתו, אבל לאחר שחיטה אם באו תולעים בבשר או בדגים מחמת סרחון אזי אפי' התולעים עצמן מותרים" עכ"ל. ולהדיא מבואר מדבריו שבתחילה רצה להתיר התולעים שבבשר, ואח"כ כ' דלמסקנא כולהו אסירי כל תולעים הנמצאים בבשר הדגים, ורק התולעים שנמצאו בבשר מחמת הסירחון בזה אפשר להתיר, וע"ז ביאר לנו הב"ח דלעולם חיישי' למסקנא שהתולעים באו מעלמא לבשר, והיאך יתכן לפרש כל דבריו רק בתולעים שעל גבי החתיכה ולא שבתוך החתיכה, הרי להדיא אוסר כל התולעים שבבשר הדג למסקנא, רק מה שידוע שבאו מן העיפוש, אבל זה פשוט שכל דברי השערי דורא לאסור תולעים הנמצאים בבשר הדג, ולא תולעים שעל גבי הדג. וכן מבואר גם בתשובת בית אפרים ח"ב סי' כ"ה בביאור דברי השערי דורא, ע"ש.

ה. ועתה ועתה אבוא לביאורו של הגר"מ שליט"א בכ"ז בגמ' ובפרו', מהא דמבואר בגמ' דהחשש הוא רק דילמא עיילא ליה באוסייה, הרי דלא חיישי' לנקיבה בבשר, אא"כ בא דרך חוטמו נחירו והקנה, שהצינורות פתוחים לבוא לבפנים, אבל לא חיישי' שינקוב התולעת בבשר ליכנס שם והטעם דלא מחזיקין איסור ממקום למקום לומר שניקב ואמרי' כאן נמצא כאן היה ומינייהו קגבלי ורק כשמוצאין אותן בדרך בית הרעי או כשיש שביל פתוח מבחוץ בלא עשיית נקב חיישי' דמעלמא קאתו, ולכן כל שאנו מוצאין התולעת בתוך הבשר אמרו דעל כרחק מינייהו קגבלי דהרי לא מחזיקין איסור ממקום למקום. והוסיף לבאר בזה דלעולם גם במעים אמרי' ישנם בקטריות הגורמות להיווצרות התולעים ואותם

חידקים שבולעים המים המזוהמים הללו, אלא דבדגים שהצינורות פתוחים חיישי' דמעלמא קאתו ולא חילקו רבנן בין רב למעט, אבל כל שהתולע תמצא בבשר אמרי' כאן נמצא כאן היה ומנייהו קגבלי", ולכן כל שאנו מוצאים תולעת בתוך הבשר אמרי' דודאי מינייהו קגבלי ולא חיישי' שבאו מעלמא" עכ"ד.

ולא זכיתי להבין הדברים האלו כלל, דכל קביל אזיל בתר איפכא, ומה אם נמצא תולעים במעיים, דגם שם כ' מעכ"ת דביסודו שייך לומר מינייהו קגבלי משום אותם בקטריות וזיהום שנשנו בתוכו, רק דחיישי' שבאו מעלמא כמבואר בב"י, וברשב"א בעבוה"ק, ולא אמרי' בזה אין מחזיקין ממקום למקום, והרי תולעים אלו באו מן המים, ומה בכך שיש שם צינורות פתוחים, אטו יש בזה דין השקה ע"י צנורות הללו, והאם הם מתמלאים מים, זהו רק מקום מעבר שאנו אומרים שבאו דרך שם, אבל ודאי שבאו מעלמא ולא מהבשר וממקום אחר, וזו רק דרך להגיע לשם, ואם כלפי זה אנו אומרים דחיישי' שבאו מעלמא ולא אמרי' בזה אין מחזיקין ממקום למקום כפי הנראה משום דקים להו לחז"ל דחזקתן באו מבחוץ ולא בפנים, וראה בלשון השערי דורא סי' נ"ב "קופינא אסירי כו' כי אינם גדלים בגוף הדג אלא מעלמא נכנסים באזניו כשהוא ישן", או שעכ"פ רובן באים מן החוץ, ועכ"פ חז"ל אסרום בהחלט, לכל הפחות כדין ספיקא דאורייתא לחומרא, א"כ עאכ"כ כשהנידון אם באו התולעים מן המעיים – שהן בחזקת איסור ואסורים בהחלט – לבשר הדג דודאי לא אמרי' אין ע"ז אין מחזיקין ממקום למקום, דהרי מקום אחד הוא המעים והבשר, והתולעים מהלכים הם על גבי בשר הדג מבפנים, והאם לכניסה כזו לתוך הבשר נאמר אין מחזיקין ממקום למקום, הלא אם מן המים לתוך הדג אמרי' כן, עאכ"כ מן המעים לבשר הדג, ולא ראיתי איזה דין מיוחד נאמר בדין אין מחזיקין ממקום למקום, שיהא דין על נקיבה דוקא, שרק בזה אמרי' אין מחזיקין הואיל וצריך לנקיבה, לעולם אין מחזיקין איסור ממקום למקום, ואם מקום חד הוא, מה לי נקיבה מה לי בלא נקיבה, הלא מקום א' הוא, וכאן נמצא כאן היה בכל מקום זה.

וכן עולה ומבואר פשוט מכל דברי המ"מ בדעת הרמב"ם, והרש"ל ביש"ש וב"ח וכנסת הגדולה ואורח מישור, דחיישי' על תולעת שבאה למעיים שאח"כ תחדור לבשר ולא דנו כלל בזה בדין אין מחזיקין ממקום למקום, דפשיטא להו דיש לחוש לזה בתולעים דחזקתן ניידה, וכדאמרו חז"ל בחשש דילמא מעלמא אתו.

ומה שהוצרכו חז"ל לחוש דוקא לדילמא ניים ועיילי ליה באוסיה ולא לנקיבת עור הבשר מבחוח, פשוט מאד משום דלא חיישי לנקבים ע"ג "העור", שהוא קשה ואינו מצוי כלל לתולעת לחדור בתוכו לפי שהעור מוגן, ואם ניקב ניכר הוא ע"י החור, ולא חשו רק לכניסה בפנים, וזהו רק ע"י אופן צינורות פתוחים אבל אין הטעם משום דבצינורות פתוחים הוי כמקום א' ולכן חששו דלהדיא חששו חז"ל בזה גם שמא באה התולעת לתוך האוכל, והדג בלע אוכל ועמו תולעת שבאוכל, וכמ"ש רש"י בחולין סז: ד"ה מעלמא שבלעתן הבהמה עם האוכלים, וכ"ה בפר"ח סי' פ"ד סקמ"ה לענין תולעים שבמעיי הדגים, וכ"ה לשון הרבינו ירוחם נתיב ט"ו או' כ"ו "דמעלמא קאתו או דרך האזנים נכנסו או דרך שום מקום אחר". ע"כ.

ו. ועתה נבוא לדברי השו"ע סי' פ"ד סט"ז "כל תולעים בבהמה בין שהם בין עור לבשר בין שהם במעיים אסורים והנמצאים בדגים במעיהם אסורים בין עור לבשר או בתוך הבשר מותרים" ע"כ. והגר"מ שליט"א הוכיח מסתימת לשונו, דאף שיש תולעים במעיים שאסורים, מ"מ אותם שבין עור לבשר או בתוך הבשר מותרים.

ואמנם למשנ"ת מכל דברי הפו' והבית יוסף, מבואר דלא תלי כלל הא בהא אם יש תולעים במעיים או לאו, ולא זו הסיבה שיש לאסור תולעים שבבשר, אלא הכל תלוי אי איכא למיחש למעלמא אתו, וכל דין תולעים שבבשר דהיינו בין עור לבשר ושבתוך הבשר זהו משום דליכא למיחש דמעלמא אתו, משא"כ בתולעים שבמעיים דאיכא למיחש דמעלמא אתו, וכל מתבונן בבית יוסף יראה דבר זה, א"כ פשוט דמה שהתיר השו"ע תולעים שבתוך הבשר הוא באופן דליכא למיחש דמעלמא אתו, ולא מיבעיא למש"כ הרש"ל והב"ח בדעת השערי דורא וספר התרומה דדוקא בין עור לבשר שרו דא"א דמעלמא אתו, אלא אף למה דמבואר בשו"ע דמתיר בתוך הבשר, היינו כמ"ש בכנה"ג דליכא למיחש דמעלמא אתו, והיינו שהן עמוק בתוך הבשר, יעויין בערוך השולחן שדקדק היטב בלשונו תולעים שהם בתוך הבשר "ממש" והיינו שהן עמוק בבשר הדג, וצא ולמד שהש"ך סקמ"ג לא הביא אלא "אבל התולעים הנמצאים בהם בין עור לבשר שרי דמהם גדלים", הרי דלא הביא להתיר אלא כדברי הב"ח בין עור לבשר, ובודאי הש"ך ראה דברי הי"ש"ש וב"ח שחילקו בין עור לבשר לתוך הבשר, ועל כרחך שהש"ך למד

דהא דשרי בתוך הבשר היינו בתוך הבשר ממש בעומק סמוך לעור הבשר באופן דליכא למיחש כלל דמעלמא אתו. עכ"פ גם אם אנו מקילין בתולעים בתוך הבשר, היינו שהן בלועים בבשר ממש, וכמ"ש בערוה"ש וזהו שכ' השו"ע תולעים ש"בתוך" הבשר.

מסקנת הדברים:

בנדון דידן של הדגים שיש בבשר תולעי אניסאקיס ובאותם דגים יש תולעים אלו לרוב גם במעיים, ואותן תולעים שבמעיים אסורים בהחלט משום דמעלמא אתו, ואנו מוצאים בבשר הדגים בדפנות הבשר או סמוך ממש לדפנות הפנימיות תולעים אלו שהם ניכרים היטב מבחוץ למכירים בהן, ואותן תולעים בודאי הילכו ע"ג דפנות הפנימיות של הבשר בתוך המעיים, אזי דעת גדולי הדור שליט"א הגר"ש וואזנר שליט"א והגר"ש אלישיב שליט"א, דיש רגלים לדבר שהתולעים הללו באו מבחוץ או מתוך המעיים ועל כגון דא לא מיירי השו"ע כלל, כמבואר לכל מעיין בב"י, דזהו רק משום דבבשר ליכא למיחש דאתו מעלמא, [ולכן כ' שם הב"י דאף לרש"י תולעים שבבשר מותרים דמינייהו קגבלי, ודו"ק] וכל שכן בנידוננו דרגלים לדבר דאתו מעלמא שיש לחוש לזה.

ומה שטענו איך אפשר לאסור הדגים, שזהו חיי נפש, ופעם ידעו שרק דג אפשר לאכול, א"כ תיקשי על החכמת אדם, שהוא שעורר את בעיית התולעים בדגים המצויה כהיום בהרבה דגים שהם חיי נפש "קרפיון בורי כסיף", ואחר כל זה קיבלו עליהם ישראל המדקדקים דבר זה, ואין אוכלים דגים רק ממקומות שיש שם חיטוי בבריכות באופן שאין חשש תולעים, וכל ההשגחות הראויות בארה"ק מקפידות על כך מאד.

ואף כאן ב"ה מצויים הרבה סוגים מאותו דג ממש שאין בהן חשש זה [כגון דגי הסלמון שמקורו מכלובים ולא מהים הפתוח], ואין כאן שאלה כלל של חיי נפש ואיסור דגים, כי מצויים דגים מאותו הסוג, ולא נצרכה אלא להורות לכל ועדי הכשרות, שיקחו את אותן דגים ממקומות שאין בהן חשש של תולעים אלו, וב"ה בארה"ק ועדי הכשרות המדקדקין של העדה החרדית והרב לנדא קיבלו עליהם דבר זה כהוראת גדולי הדור, ומקפידין מאד על כך, והציבור יש לו דגים לרוב לאכול, ואדרבה בזכות הזהירות ממצווה גדולה זו של פרישות משקצים ורמשים, שע"ז נאמר אילולי לא העליתי אתכם ממצרים רק לדבר זה, נזכה גם במהרה בימינו לגאולה שלימה בב"א.

הרה"ג רבי שלמה בוארון שליט"א

רב "מורא רבך" מושב בית הגדי

שאלות בדיני כלאי הכרם

לכבוד

הרה"ג רבי שניאור ז. רווח שליט"א

ראש המכון למצוות התלויות בארץ

מושב בית עוזיאל

אחר השלו' והברכה.

הננו בשאלות אחדות בתקוה להיענות בקרב, ויש בזה זיכוי הרבים בהיותינו עוסקים בנושא במסגרת כולל הלכה, וחלק מן השאלות באו למעשה, ושכמ"ה.

א. בענין ידיעה המקדשת בכרם (סי' רצו, ה' יג) האם תלוי הדבר בראיה עם ידיעת ההלכה או תלוי בעצם ידיעת המציאות אף שאינו מבין את ההשלכות שבזה (נפק"מ שכיחה בבתים של אינם שות"מ).

ב. כרם בחצירו של גוי שגידל לעצמו וחפץ לחלק מן הענבים לכמה שכנים יהודיים, האם נתקדשו? והאם שייך אצל גוי חילוק בין ידיעה או אי ידיעה?
ג. גפן המסככת ע"ג זרעים דמקדשת (מדרבנן שם סכ"ז). באם הסיכוך אינו ע"ג זרע אלא ע"ג עציץ או צמח רחב ומסכך רק ע"ג נופו ולא ע"ג עיקרו האם מקדש? ואם כן, הם את כולו או לפי חשבון יחסי?

ד. מאי דקיי"ל באם מקדש דבר שמקיימים רוב העם באותו מקום (סי"ד) האם דשא שצמח פרא תחת הגפן מקדש הכל מפני שבאותו איזור ישנם בעלי חצרות רבים עם דשא לנוי? (שסו"ס דשא מגדלים גם לבהמות).

בברכת יגדיל תורה ויאדיר

מוקירו, הרב ש. בוארון

רב "מורא רבך" מושב בית הגדי

הרה"ג רבי שניאור ז. רווח שליט"א
ראש המכון למצוות התלויות בארץ
מושב בית עוזיאל

תשובות לשאלות הנ"ל

לכבוד

הרה"ג רבי שלמה בוארון שליט"א
רב "מורא רבך" מושב בית הגדי
השלום והברכה

קיבלתי את שאלות כב' בעניני כלאים בכרם, ואענה על הדברים בתמצית.

א. קי"ל להלכה שאחד הנוטע ואחד המקיים כלאים בכרם כיון שראה כלאים שצמחו בכרמו והניחם הרי זה קידש. וזהו לשונו של רבינו הרמב"ם בהל' כלאים פ"ה ה"ח. ולהלכה קי"ל כדעת רבנן שהמקיים בלא מעשה אינו אסור אלא מדרבנן ואינו לוקה. אך מכל מקום אם לא עקר וממילא גילה שנוח לו, הרי זה קידש מן התורה. וכל זה מבואר בירושלמי עמ"ס כלאים ריש פרק שמיני. וראה בפירוש הפני משה על המשנה שם ובפ' המראה פנים על דברי רבי יוסי בתחילת הגמרא שם. וראה רמב"ם הל' מאכ"א פ"י ה"ו, וראה במהרי"ק על הר"מ בהל' כלאים פ"ה ה"ח. ומ"מ כל כלאי הכרם תליא "בניחותא של הבעלים" כלשונו של המהרי"ק שם. והנה ודאי שעיקר הידיעה והניחותא היא מבחינה חקלאית. [ולכן סוג עשב המזיק לכרם שגדל בכרם אינו מקדש כי כו"ע ידעי שזה לא נוח לבעלים ומותר להשקות הכרם אף שהזרעים הללו בתוכו, וראה חזו"א י"ד סי' קע"ח סוף הל' כלאי אילן בד"ה ויש לעי', וראה עוד בד"א כלאים פ"ה סוף אות קטו]. ובוודאי שהידיעה המדוברת כאן היא איננה ידיעה של ההלכה שא"כ מדוע אנו אוסרים כלאים שגדלו בכרם של גוי [ראה מס' קידושין דל"ו ע"ב בתוד"ה כל מצוה, ובעוד ראשונים על הסוגיא שם. וראה רמב"ם במאכ"א שם, וראה באריכות על גליון השו"ע בסי' רצ"ו בדברי שו"ת המבי"ט שם, ובברכ"י מה שהאריכו לדון בכלאי הכרם של גוי, והדברים ידועים] - והרי בוודאי גוי איננו יודע הלכה. אלא ודאי

שהידיעה האוסרת היא ידיעת המציאות ולא ידיעת ההלכה, ובתנאי שהמציאות נוחה לו. ובתשובתי שבשו"ת חלקת השדה בחלק א בדיני כלאים דנתי באריכות בכמה סימנים אודות כלאי הכרם, ובסי' י העלתי בעניותי להתיר צמח הנקרא "כראת" שעלה מאליו בכרם, עי"ש. ובתו"ד הבאתי את דברי הרב ישכיל עבדי שכתב בח"ז יו"ד סי' לח, שכיון שעלה מאליו הוא רק מדרבנן ורק משום קנס, על כן אין לקנוס אלא במזיד ושידע על איסור כלאים וראה מה שדנתי שם בדבריו, ומ"מ הלכה למעשה יש להקל רק באופן שנודע קודם זמן האיסור שהוא שיעור פול הלבן, או אף לאחריו ובתנאי שמייד שראה עשה מעשה לטפל כגון בדוגמת השאלה שם שריסס מייד, או כגון הנזכר ברמב"ם בהל' כלאים פ"ב הי"ג, שדי בהיפוך ["קל" לשונו של הר"מ בפייהמש"נ] ואין צריך חרישה להפוך הכל ממש. וביאר רבינו החזו"א זיע"א [כלאים ד, כ"ד] שהיינו שבהפיכה שלו הוא גילה שלא נוח לו מזה, ודי בכך שלא ייאסר משום כלאים. ובתשובתי שם השארתי קצת בצ"ע את דבריו של הישכיל עבדי, ואבאר את שיחתי, שהנה קיי"ל [רמב"ם כלאים פ"ה הי"ד] שאם זרע ירקות תחת גפן שלא הגיע לפול הלבן, הרי"ז לא קידש. והבוסר [שהוא קודם שלב פול הלבן] מותר באכילה. אמנם כותב הרמב"ם שמ"מ קונסים אותו ואת הזרע אוסרים אפילו בהנאה. אמנם אם עקר את הזרע לפני שהגיע לשלב פול הלבן הזרע מותר בהנאה. וכתבו כל הנו"כ שבאכילה מ"מ יהיה אסור. ודברי הרמב"ם שם נראים דחוקים מאד לנו"כ עי' בכ"מ ובמהרי"ק שם, שלכאורה אם ברישא משמע שאסור אפילו בהנאה וא"כ כך צ"ל גם בסיפא. וע"כ שהסיפא איירי קודם פול הלבן, כי אם אחרי שהגיע לשיעור זה זה כבר אסור מדינא ולא מקנסא. ובכ"מ דחק שרק אם עקר יהיה מותר בהנאה שנחת חד דרגא. ואם לא עקר יהיה אסור בגלל העתיד שאמור להיות כפול הלבן. וכתב שזה דחוק. ובמהרי"ק הביא שם שני פירושים והבאתי את כל דבריהם בתשובתי שם עי"ש. והשתא בתשובה שם בישכיל עבדי הסיק שכיון שאין זה במזיד כי לא ידע הלכות כלאים אזי לא שייך קנסא. וא"כ יש להקשות שא"כ היה עליו להתיר גם באכילה ולא רק משום בהנאה, כיון שגם האכילה נאסרה רק משום קנס בלבד, ואם אין קנס הכל מותר. ומדוע התיר רק בהנאה שאם עקר יהיה מותר לשתול במקום אחר. ומכל כל זה הסקתי שם, שאכן נראה שבאמת לדבריו שכל היכא שזה לא מזיד לא קנסו כלל ולכאורה אפילו באכילה. רק היכא שלא עקר מייד אזי יהיה אסור באכילה ומותר בהנאה כלומר כפי דבריו שם: "שאם לאחר שנודע לו

האיסור הוא השאיר את השתילים במקום ודאי שיש לקונסו, ואם עקרון טרם שהגיעו הענבים לפול הלבן, הרי הזרע מותר בהנאה לבהמותיו וכדומה, ולפע"ד שיכול לנוטעם במקום אחר". עכ"ד. אלא שעדיין השארתי הדברים שם בצ"ע על מה שכתב שהיכא שעקרום אין קנס עי"ש. אולם עדיין יש להקשות מדוע כתב שם: "שאם לא ידע איסור כלאים, אין מקום לקונסו, במקרה שהענבים לא הגיעו לשיעור של פול הלבן". לכאורה אם אין קנס, אם כן גם לאחר שהגיע לפול הלבן, אין מקום לקנס. אולם יותר נראה שכל מה שכתב הרב בישכיל עבדי שם, זה על המקרה שהיה לפניו, שהוא זרע במזיד אך לא ידע שאסור, וכיון שבזריעה זה מקדש מדאורייתא ולא משום קנס, על כן אין נ"מ במזיד או שוגג. ורק היכא שזה עלה מאליו והוא מגלה דעתו שנוח לו בזה שהוא מקיים, ואזי האיסור רק מדרבנן, בכה"ג הוא כתב לחלק בין שוגג למזיד. אולם עדיין צ"ע שא"כ גוי יהיה מותר בקיום כיון שאין לו ידיעה הלכתית שאסור, ולא מצינו חילוק כזה? ועדיין צל"ע.

ומה שנתבאר ברבינו הרמב"ם פ"ז הי"ז לגבי מחיצת הכרם שנפרצה שבית הדין אומרים לו גדור, וכתבו הראשונים שנותנים לו זמן לגדור, ואם לא גדר או גדר שוב ונתיאש, הרי זה קידש. ומקור הדין במס' בבא בתרא ד"ב ע"א וראה בתוס' שם שאומרים לו גדור ולא נקט חייב לגדור לאשמו עינן שצריך להתרות בו, והרמב"ן כתב משם התוס' שאם לא התרו בו לא נאסר וכ"כ במהרי"ק משמם. [אם כי בתוס' עצמו שלפנינו לא כתוב כך אלא שלא חייב באחריותן ומשמע שקידש, וראה עוד בדברי יחזקאל סי' לז]. עכ"פ משמע שבית הדין צריך להורות לו, ואם לא לכאורה לא קידש, ומדוע? הרי יש ידיעת המציאות? אלא ששאני הכא שהיה גדר והוא כבר גילה דעתו שלא נוח לו בקיום כלאים. רק שהוא חשב שמה שגדר פעם אחת וגילה דעתו זה מספיק ולכן יש להתרות בו, אולם אם מעולם לא הראה שלא נוח לו ויש ידיעת המציאות די בזה כדי לקדש. כנלענ"ד כעת ועוד יש להתיישב בדבר.

ב. שאלתך השנייה אודות כרם של גוי נתבארה בתוך הדברים דלעיל באות א. ופשוט שכרם של גוי מקדש כל עוד ומדובר בסוג ירקות או עשבים שנוח לו שיגדלו שם. והבאתי חלק מן המקורות לעיל.

ג. עציץ נקוב לענין כלאים נתבאר להדיא במשנה מס' כלאים פ"ז מ"ח. וברמב"ם הל' כלאים פ"א ה"ב ובפ"ה הט"ז. וככל דיני מצוות הארץ, יש חילוק בין עציץ נקוב שדינו כארץ והכל אסור מן התורה וקידש ולוקה [ואפילו בגפן יחידית וכמבואר במהר"י קורקוס על הרמב"ם שם]. לבין עציץ שאינו נקוב שאינו מקדש מה"ת ואפי' שניהם זרועים בעציץ ומכין אותו מכת מרדות. [וראה באריכות בספרי שו"ת חלקת השדה ח"א בקונטרס עציצים סי' ב אות ב לגבי הבעיה של הירושלמי שאם העציץ הוא מחומר כגון מחרס הנחשב נקוב אצל אילן מה יהיה דין הירקות הזרועים שם]. וכן פסק הרמב"ם שם. ומשמע מדבריו שהתוצרת עצמה מותרת בהנאה ובאכילה, וכן הלכה. [וראה באריכות בספרי שו"ת חלקת השדה ח"א בקונטרס עציצים מה נקרא עציץ שאינו נקוב ובאיזה סוג עציץ ומהו גודלו של הנקב. וראה עוד לקמן בחלק שביעית מה כתבתי אודות גודלו של נקב לחומרא ולקולא]. עכ"פ לכאורה בכרם שהוא גמור אסור לעבור עם עציץ שאינו נקוב בתוך שיעור האיסור שהוא ד' אמות וכידוע. ואם הוא נקוב ועבר שם אסור מדרבנן ואם הניח ונשתהה שם עד שהוסיף אחד ממאתיים הרי זה קידש.

ומדברי הרמב"ם למדו בנו"כ שם [עי' במהר"ק וברדב"ז שם, ובעוד מפרשי הרמב"ם] שיש חילוק ברור הנראה מדבריו בין מעביר למניח, [ודין זורע בסמוך לכרם כבר נתבאר דינו ברמב"ם בפ"ה הנז' לעיל]. ועוד שכ"ז רק בעציץ נקוב אולם בעש"נ ועבר בכרם אין איסור כיון שלא גזרו גזירה לגזירה. ובאמת שהדברים מדוקדקים היטב גם מלשון המשנה בפ"ז שם ובלשונו הזהב של הרמב"ם. אלא שמרן החזו"א זיע"א דעת אחרת עמו בסוגיית מעביר ומניח, ולכאורה יהיה נפ"מ גם לגבי עש"נ. וראה בחזו"א יו"ד הל' כלאי הכרם סי' קעט אות ב. ובחזו"א כלאים סי' ג סקכ"ח ובביה"ל בכלאים פ"ה הכ"ג בד"ה בעציץ נקוב.

והנה מלבד ההגדרה של נקוב או אינו נקוב הנקבעת ע"פ הנקב הקיים בתחתית העציץ, קיי"ל להלכה שגם עציץ שאינו נקוב באם נופו נוטו לחוץ על גבי קרקע דינו כמחובר לכל דבר, והארכתי בזה מאד בספרי חלקת השדה ח"א בקונטרס עציצים שדינו כמחובר לכל מילי ולכל מצוות הארץ, וכתבתי שה"ה לענין ברכת הנהנין בגידולי מים, וה"ה לענין אתרוג וארבעת המינים, והבאתי את

כל המקורות לדין זה, ובפרט דברי רבינו המל"מ בהל' ביכורים, והבאתי את תשובותיהם של גדולי דורנו ובתוכם דברי מרן הגר"ע יוסף שליט"א במה שכתב לי אודות ד מינים שנופן נוטה לחוץ, ואת תשובתו הארוכה של מו"ר הג"ר שמ"ע שליט"א, וראה שם באריכות. ואם כן נראה ברור גם בנידו"ד שאפילו הזרעים נמצאים בעציץ שאיננו נקוב. מכל מקום אם נופם נוטה לבחוץ דינם כעציץ נקוב ממש ודינם כארץ לכל דבר. ולכן אם זרע בסמוך לכרם בפחות מד"א, כיון שדינו כעציץ נקוב הכל אסור וקידש. ואסור לעבור עם עציץ זה אף אם איננו נקוב כל שנופו נוטה לחוץ בתוך הכרם. ואם הניח תחת הגפן, ונשתהה והוסיף אחד ממאתים הרי זה קידש. וכמובן שהכל קידש ולא חלקי. וכעת מצאתי את הדברים כתובים ומפורשים להדיא בפירוש רבינו הר"ש סיריליאז ז"ל על הירושלמי מסכת כלאים בדברי המשנה בפ"ז אודות עציץ, בד"ה אסורין ולא מקדשין וז"ל: "והא דאמרין שא"נ אינו מקדש היינו באין נופו נוטה חוץ לעציץ. אבל אם נופו נוטה חוץ לעציץ, מקדש... וכיון דלענין הכשר יניקת נוף חשיבא כמחובר, ה"נ לענין שבת ולענין קידוש דכלאים" עכ"ל. [ומכאן שדברי מרן החזו"א זצ"ל בכלאים סי' יג סקט"ז צע"ג ובפרט שלהדיא כתב הרש"ס גם לגבי כלאים וכאמור]. וכן עיקר לדינא.

ובמסכך על גביו, כאן זאת סוגיא נוספת, כלומר גם אם יש מרחק ראוי רק שהכרם מסכך על גביו קיי"ל שאסור. ודין זה הוא מדרבנן ונפסק להלכה ברבינו הרמב"ם בפ"ו הי"א וז"ל: "כל הזורע תחת השריגין והעלים היוצאים מן הגפן הרי זה קידש. ואע"פ שהזרע רחוק מן הגפן כמה אמות", ע"כ. כלומר, היכא שהרחיק כדין מן הכרם והעלים של שניהם התקרבו זה לזה אולם אין מסככים אין כל חשש בזה כיון שהרחיק כדין מעיקר הגפן. אולם, אם התקרבו עד כדי כך שעלי הגפן מסככים על הירק בכה"ג הכל אסור וקידש. וכל זה אפילו אם בענף הגפן המסויים הזה שמסכך אין פירות, ואפילו עלו מעצמם והכל אסור גם הזרעים וגם כל פירות הגפן [המסויימת הזו ולא שאר הכרם]. וכאמור קידוש זה אינו אלא מדרבנן כיון שסו"ס הרחיק כראוי משרשי הגפן. וכ"ז נתבאר בדברי רבי יוסי בירושלמי כלאים פ"ו ה"ד.

הנה א"כ בנידו"ד באם הניח עציץ שנופו נוטה לחוץ והוא תחת הסיכוך לכאורה הרי זה קידש וזה אסור. אולם כב' הדגיש בשאלתו שהסיכוך הוא על העלים.

כלומר, צריך לומר שכב' מתכוין שהעציץ והשורשים מרוחקים כדין ד' אמות מן הכרם. אולם הנופים התקרבו זה לזה, וכעת נוף הכרם מסכך על נוף הירק ולא על עיקרו [כי אם מסכך על עיקרו הדין כנז' לעיל] – ועל כך כב' שואל מה יהיה הדין? ובכן מחד רבינו הרמב"ם לא חילק בזה כלום ומשמע מדבריו שגם זה אסור וקידש אם לא הזיז את הנוף. אך מאידך מצינו לרבינו הרא"ש בפי' למשנה כלאים פ"ז מ"ז [אות י'] שכתב על דברי המשנה שאומרת "וכן בירק מחזיר, ואינו מקדש" כותב הרא"ש שהכוונה שאינו מקדש: "אם לא יחזיר. והא דאמרינן לעיל תחת הגפן אוסר ומקדש היינו כשעיקר התבואה תחת הגפן כמו המסכך ע"ג תבואת חבירו. אבל הכא עיקר התבואה עומדת חוץ לגפן ונוטה תחת הגפן". עכ"ד. הנה לכאורה להדיא שמחלק בין עיקר ושורשי הצמח לבין הנוף, ולפי דבריו בנוף צריך להחזיר הנוף, אמנם אם לא החזיר אינו מקדש. ואפילו אם לא החזיר במזיד ולא מחמת אונס. וכן למד בדעת הרא"ש מרן הרחזו"א זצ"ל [כלאים סי' יג ס"ק ד]. אולם גם הוא סיים שברמב"ם לא הוזכר דין זה.

אמנם בזה הלכה למעשה יש לצרף עוד היתרים נוספים בשעת הצורך, שהרי סו"ס הרחיק משרשי הכרם כנדרש, וכל האיסור הוא מדרבנן, ולכן בהצטרף דעת החזו"א הנז' לעיל שנופו נוטה אינו מדאורייתא, הרי שיש כאן תרי דרבנן, ובאם הגפן נוטה רק על העלין, יש לצרף דעת הרא"ש שס"ל שלא מקדש כנז' לעיל. ומלבד כ"ז הרי נידו"ד הוא בוודאי לא במפ"י שהרי בעציץ איירי, ואם גם איירי במין אחד ולא שני מינים, אם כן הכל צירופים שהם רק איסורים מדרבנן, ולכאורה בזה נראה שלא קידש ויש להקל הלכה למעשה. וכע"ז הארכתי מאד בתשובה מאד מפורטת וארוכה [חלקת השדה ח"א כלאים סי' ט] לגבי זרע תירס בכרם, והבאתי שם את דיעות הראשונים אימתי מן התורה ואימתי מדרבנן, ומשום כל הצירופים שהתחברו שם כתבתי להקל שאינו מקדש ואולי אף יהיה מותר לכתחילה והבאתי דברים כעין אלו בשם מרן החזו"א, וראה באריכות שם.

ומלבד כל האמור יש לדעת שאם גובה סוכת הכרם הוא יותר מעשרה טפחים מעל נוף הירק, הרי שלדעת גדולי הפוסקים זה אינו מקדש ומותר. וכ"כ להלכה בשו"ת המבי"ט (שאלה קכ"א ונדפסו דבריו על גליון השו"ע שם). ומרן החיד"א בברכ"י על השו"ע הביא שכ"כ להלכה המהר"ם בן חביב שכל שהסיכוך

מעל עשרה טפחים הרי זה מותר, וכ"כ המהר"י מולכו להלכה, וא"כ אם הסיכוך מעל עשרה טפחים בין הגפן לבין הירק, מצינו היתר נוסף להלכה, וכ"ז כמובן אם הרחיק מהגפן כנצרך. ואע"ג שמרן החזו"א (כלאים סי' י"ג אות ח) כתב שזה תמוה, והוסיף: אמנם מאוד קשה לחלוק על הני רבוותא, אבל לא נראה שום מקום לקיום הוראה זו. עכ"ד, אך מ"מ הוראה זו יצאה מפי גדולי הדור להלכה, והוא גופיה סיים שם שאם זה בלא מפולת יד, ובמין אחד, ותחת גפן שאין זה אלא מדרבנן, ודאי שיש מקום להקל. וא"כ ה"ה בכ"ז בנידון דברינו. והבאתי כל הדברים בתשובה בחלקת השדה שם. ובסי' יא שם אף יישבתי את דעת גאוני עולם אלו מקושותיו של החזו"א ז"ל, ובס"ד לאחר זמן קיבלתי כמה ספרים בצילום ואחד מהם הוא שו"ת קול גדול למהר"ם בן חביב זצ"ל, ומצאתי לו שם בסימן ס"ג (הראשון) את התשובה הנז', וראיתי שיישב שם להדיא כמו שכתבתי בעוניי ליישבו, ושמחתי מאד על כך. ועי"ש.

ד. אודות שאלתך, על כלאי הכרם בצמחי נוי ובדשא. הנה בתשובה אחרת [ראה לעיל סי' ד] הארכתי מאד בדיני עשבים והגדרתם כמאכל בהמה. ועיקר הדין מקורו ברמב"ם (שם הלכה י"ט) שכתב שכל מיני דשאים שעולים מאליהם בשדה הרי הן מקדשים בכרם. וראה בדרך אמונה שם (ס"ק קל"ב): מיני דשאים העולים מאליהם, כגון החשיפה והאיטן והגמני, וכל הגדלים באפר מאליהן, וצ"ל דמיירי דניחא ליה בהם להדיא וצ"ע. וגם צ"ל שמקיימים אותם, דאי לאו הכי אין בו כלאים, כמ"ש בס"ח, ודעת הרמב"ן והר"ן ז"ל, דמיני דשאים שעולים מאליהן ואין להם זרע ידוע אע"ג דמקיימים אותם לאדם או לבהמה, אין בהם כלאים. וכ"ד הגר"א ויש לסמוך עליהן להקל, אבל איסור הרכבה יש בהם, עכ"ל. ומו"ר ועט"ר הראש"ל הג"ר שמ"ע שליט"א דן בדין הדשא המצוי בימינו היום בארוכה בתשובה שנתפרסמה בגליון "תנובות שדה" [גליון 68], וזת"ד: בדשא גם לאוסרים דשאים העולים מאליהן שהיא דעת הרמב"ם ומרן השו"ע אין כל איסור בדשא לנוי כיון שאינו ראוי לאכילה כלל ואף שהוא ראוי לבהמה מ"מ בזמנינו הוא לנוי ולא מיועד כלל לבהמה, ואף אם ימצאו מי שמגדל דשא למאכל בהמה כדי להאכיל בהמותיו, עדיין עומד בהיתרו, דכבר ביארנו דאפילו מאכל בהמה אין איסור אלא אם רוב אנשי המקום הוא מקיימים כמוהו באותו המקום, ולכן למעשה בדשא העשוי לנוי ואדרבה מקפידים שלא להניח הבהמות לאכול הדשא שלא ישחיתוהו, אין שייך בו דין כלאי הכרם לכר"ע, ואין זה תלוי במחלוקת

הראשונים ובמה שהשיג הגר"א ז"ל בביאורו ע"ד השו"ע, כמ"ש בשבט הלוי, אלא דבר זה הוא לכו"ע, ואפילו אם אדם זה מקיים איזה עשבים למאכל בהמה, לא מהני אא"כ רוב בני אדם באותו מקום נוהגים בו כן, וכמו שכן מבואר בקוצים שהגמלים אוכלים אותם, ובערב נהגו לקיימם למאכל הגמלים, ועם כל זה דעת חכמים שבמקומות אחרים שאין נוהגים לקיימם אין שייך בהם כלאים, וכן הלכה. עכת"ד. ובתשובה שם הארכתי לדון בעשבים אחרים שמשמשים כעשבי מרעה. עי"ש. וכתבתי שהעיקר להלכה כדעת רבינו הרמב"ם ומרן השולחן ערוך שכתבו שגם העולים מאליהם בכרם מקדשים, באם אנשים מקיימים כמותם. ואין מקום להקל, אלא אם כן בצירוף של סניפים נוספים כגון שאירי במין אחד בלבד וללא מפו"י [שיש המתירים לגמרי], ויש עוד ספק על זיהוי המינים, ועוד ספק על הדין בעשבים העולים מאליהם [שיש המתירים לגמרי], אפשר שבצירוף כל הספיקות הנ"ל אפשר להתיר. ועי"ש.

בברכה

שניאור ז. רווח

הרה"ג רבי אליהו ראש שליט"א

חוקר תורני ראשי ומנהל תחום

פסיקה הלכתית של המכון

בענין שותה שמן על ידי אניגרון

כתב הטור (סי' רב) שמן זית מברכין עליו בורא פרי העץ ומוקמין לה בחושש בגרונו שזו היא רפואתו שנותן שמן הרבה לתוך אניגרון ובולעו דהשתא הוי ליה שמן עיקר ומברך על העיקר ופוטר את הטפלה. ופירש ה"ר יוסף דחושש בגרונו לאו דוקא אלא אורחא דמילתא נקט והוא הדין נמי אם אינו חושש בגרונו אם נותן שמן הרבה לתוך אניגרון מברך על השמן שהרי נהנה ממנו. אבל בה"ג כתב שאין לו לברך אלא אי כייבין ליה חניכיה דמכוין לרפואה ומיתהני מיניה אבל אי ליכא רפואה אפילו נותן שמן הרבה הוי אניגרון עיקר ואינו מברך על השמן וכן כתב הר"מ מרוטנבורק וכן כתב הרמב"ם דאם לא היה חושש בגרונו מברך שהכל וכו' (וסיים הטור) ויותר נראה סברא ראשונה לברך אף כשאינו חושש דכיון שהוא נהנה למה לא יברך אדרבה יותר פשוט שצריך לברך עליו כשאינו לרפואה מכשהוא לרפואה, ע"כ.

והסבירו הט"ז והב"ח שהאניגרון הוא תמיד הרוב ואף כשכתבו המפרשים שנתן בו שמן הרבה כונתם שנתן יותר מהרגילות ולכן הוא בטל אע"פ שהוא נותן עיקר הטעם, ע"ש.

וכתב הגר"א בביאורו דלפי שיטת הבה"ג בחושש בגרונו גם אם השמן מועט מברך בפה"ע דכיון דכל כונתו בשתיית האניגרון הוא כדי שיוכל לשתות את השמן אם כן השמן עיקר, ואם אינו חושש בגרונו אפילו אם נתן הרבה שמן אינו מברך בפה"ע כי עיקר הטעם הוא באניגרון. וכן הסכימו הט"ז והב"ח.

ואף לשיטת ה"ר יוסף כתב הב"ח דאם מתכוין לרפואה אפילו בשמן מועט מודה ה"ר יוסף שהשמן עיקר ולכן חשב הב"ח להגיה בדברי הטור במה שאמר שזו היא רפואתו שנותן שמן הרבה ורצה למחוק תיבת "הרבה" דהא אף במועט צריך לברך על השמן והביא שכן הוא בכמה ספרי רבנו הטור, ע"ש.

אבל הט"ז (סי' רב סק"ב) חלק על הב"ח וכתב דבאמת הכל נכון דדעת ה"ר יוסף והטור המודד הוא כמות השמן ואפילו אם מתכוין לרפואה אינו מברך בורא פרי העץ אלא אם נותן שמן הרבה פי' יותר מהרגילות, וכנ"ל. [כך הבנתי אחר העיון מדברי הפמ"ג במשבצות זהב דמה שכתב הט"ז דאף במתכוון לרפואה בעינן הרבה שמן היינו לשיטת ה"ר יוסף שפסק הטור כוותיה אבל ודאי לבה"ג אף בשמן מועט מברך בפה"ע כשמתכוון לרפואה].

והנה כל זה כתב הט"ז לשיטת הטור שהבין דה"ר יוסף והבה"ג פליגי אהדדי, אבל הט"ז חשב להשכין שלום בין הפוסקים וכתב דאין מחלוקת ביניהם אלא שה"ר יוסף מיירי באופן שלא צריך לברך על האניגרון כגון שכבר בירך על אותו המין ונמצא שעכשיו אינו חסר אלא ברכת השמן ובזה הוא דאמר ה"ר יוסף דצריך ברכה על השמן כיון שהוא נהנה ממנו והבה"ג מיירי באופן שבא לברך על האניגרון ואז אזלינן בתר העיקר ולכן כשאינו מתכוין לרפואה אינו מברך בורא פרי העץ כיון שהשמן טפלה לאניגרון. ולכן כל כמה שיש לו לברך על האניגרון הוי אניגרון עיקר כששותה לשם אכילה (דהאניגרון תמיד הרוב כמו שכתבנו), אבל כששותה לשם רפואה ונותן בו שמן הרבה הו"ל שמן עיקר ומברך בורא פרי העץ.

והנה מדברי רש"י שכתב דהחושש בגרונו, צריך לתת בו שמן הרבה דהוה ליה שמן עיקר ואניגרון טפל, משמע כה"ר יוסף וכן דקדקו הביאור הגר"א והראש יוסף.

והסביר הפמ"ג דלפי מה שהבין הב"ח דאף לה"ר יוסף אם שותה לרפואה מברך על השמן אף שנותן שמן מועט, מה שכתב רש"י החושש בגרונו וצריך לתת בו שמן הרבה צריך לדחוק ולומר דלרבותא דשבת כתב כן דאפ"ה שרי,

[וסיים הפמ"ג דמשום הכי קבע רש"י דבריו בד"ה החושש בגרונו ולא נקט בחושש בגרונו בבי"ת, ע"ש. ובאמת דדוחק גדול הוא שהרי כתב רש"י בסוף דבריו דהו"ל שמן עיקר ואניגרון טפל וזה מתאים לענין הברכות דקדם, ויותר נראה לומר דהד"ה של רש"י ט"ס הוא וצ"ל בחושש בגרונו וכן כתב הבית דוד, ע"ש].

אבל לשון הרמב"ם בה' ברכות (פ"ח ה"ב) ועל השמן הוא מברך בתחילה בורא פרי העץ במה דברים אמורים שהיה חושש בגרונו ושתה מן השמן עם מי השלקות וכיוצא בהן שהרי נהנה בשתייתו אבל אם שתה השמן לבדו או שלא היה חושש בגרונו מברך עליו שהכול שהרי לא נהנה בטעם השמן, ע"ש. וכן פסק בשו"ע דאם אינו מתכוון לרפואה אלא לכילה הוה ליה אניגון עיקר ואינו מברך אלא על האניגרון. והוא כשיטת הבה"ג כמו שכתב הטור.

ומה שכתב הרמב"ם דאם אינו חושש בגרונו מברך שהכל, כן משמע גם בתר"י (סד"ה ומאי דאמרינן, לפי ההגהות שם) וכמו שכתב המ"ב (סקל"ד) וכן כתב הרמ"א בסיום דברי המחבר (סי' רב ס"ד). והקשה המ"א (סקי"א) דהא מי סלקא כסלקא ומברכין עליו בפה"א [ועי' בנתיב חיים ומה שכתב עליו בחי' הגרעק"א על השו"ע שם]. ותירץ הביאור הגר"א (סקי"א) הביאו המ"ב (סקל"ד) דהכא שמתקנו לשתייה הרי הוא כמשקה וברכתו שהכל.

והפמ"ג (א"א סקי"א) תירץ דכאן מיירי שהשמן הוא הרוב והוא העיקר וכן יש לדקדק מלשון הרמב"ם שכתב אם שתה השמן לבדו או וכו' וכיון שאינו חושש בגרונו ברכתו שהכל או שלא היה חושש בגרונו מברך "עליו" שהכל, ע"ש. ולכאורה לפי דברי הפמ"ג נראה דגם מה שכתב הרמב"ם לעיל מיניה דבחושש בגרונו דמברך בפה"ע היינו גם כן בנותן באניגרון שמן הרבה שהרי באותו מצב מדבר הרמב"ם ברישא ובסיפא רק החילוק אם חושש בגרונו או לא. והוא דלא כמו שכתבנו לעיל בשם הגר"א דלשיטת הבה"ג אם חושש בגרונו מברך בפה"ע אף בנותן שמן מועט.

וכשנותן מושקא"ט לתוך שכר כדי שיעצור כתב המ"א (סי' רב ס"ק לד) דזה דמי לשמן וצריך לברך על האגוז מושקא"ט בפה"ע. אבל הפמ"ג והשע"ת כתבו בשם הא"ר (אות כא) דיש לברך על השכר שהוא הרוב ולא דמי לשמן, ע"כ. וכתב הפמ"ג ואיני יודע למה, ע"ש. וגם המ"ב לא העתיק כלל דברי הא"ר ומשמע דלא ס"ל כוותי'.

והנראה לענ"ד דהא"ר סבירא ליה דמושקא"ט שאני שהרי אפשר לאוכלו לבדו בלי תערובת כמבואר בתוס' (דף לו:): דאגוז זה נאכל ביובש וכן הוא בשו"ע (סי' רב סעיף יז) ולכן כששותהו עם השכר ע"כ כונתו גם בשביל השכר והשכר עיקר משא"כ בשמן דאי אפשר לשתותו בעיניה דאזוקי מזיק לכן כשחושש בגרונו ושותהו על ידי אניגרון השמן עיקר דעיקר כונתו הוא בשביל השמן ומה ששותהו עם האניגרון אינו אלא כדי שלא יזיקנו.

והפמ"ג אולי ס"ל דהגם דאפשר לשתות המושקא"ט לבדו מ"מ פעמים שקשה לו לשתותו כך מפני חריפותו ומערבבו עם השכר להחליש חריפותו ולעולם עיקר כונתו בשביל המושקא"ט.

מדור שו"ת

שאלות שנשאלו בבית ההוראה
שע"י המכון למצוות התלויות בארץ

הרה"ג רבי אליהו ראש שליט"א
חוקר תורני ראשי ומנהל תחום
פסיקה הלכתית של המכון

שאלה: האם יש איסור ערלה בשדה של גוי?

תשובה: במשנה פ"ק דערלה משנה ב' הנכרי שנטע וכו' חייב בערלה וכתב הרמב"ם בפירוש המשנה נכרי שנטע, ענינו שנטע לישראל בשכירות או בחינם שרצה לטרוח בשבילו מעצמו אבל אם נטע הנכרי לעצמו וקנה ממנו ישראל אחר כן אינו חייב בערלה, ע"ש. וכן פירש הרע"ב הנכרי שנטע בשדה של ישראל. אבל בהלכות פ"י מהל' מעש"ש הל"ה כתב הרמב"ם והנכרי שנטע בין לישראל בין לעצמו וכו' חייב בערלה וברבעי. וכתב הכס"מ דהרמב"ם חזר בו משום דבכמה דוכתי משמע בנטע גוי לעצמו אסור משום ערלה, וכן כתב המהר"י קורקוס שהרמב"ם חזר בו והראה למספר מקומות בגמ' המוכיחים דין זה דאפילו נטע הנכרי לעצמו חייב בערלה, ע"ש.

וגם הרע"ב בערלה (סוף פ"ג) העתיק לשון הר"ש דנכרי שיש לו נטיעות של ערלה בגינתו וכו', ע"ש. וצ"ל דאף הוא חזר בו כמו שהעיר התויו"ט הביאו הברכי יוסף יו"ד (סי' רצד ס"ח). וכתב הר"ש סוף מסכת ערלה דכולה מתני' מוכחא דערלה נוהגת בשל נכרים וכו'. וכן פסקו הטושו"ע ביו"ד (סי' רצ"ד סעיף כו) דעכו"ם שנטע בין לעצמו בין לישראל חייב [וע"ע טושו"ע שם סעיף ח]. וכתב

הב"י שכן דעת התוס' והרא"ש והר"ן והמרדכי וסמ"ג והביאו כמה ראיות לדבר. ועי' ברכי יוסף שהביא מתשובות הרדב"ז (סי' תק"פ) דאין לצרף דברי הרמב"ם והרע"ב בפיה"מ אפילו לסניף.

והנה הר"ש והרא"ש במשנה כתבו נכרי שנטע בא"י וכו' וכן הוא בפ"י הר"י בן מלכי צדק, ומשמע דנכרי שנטע בחו"ל פטור. אבל בר"ש ורא"ש סוף מסכת ערלה מבואר דאף אם נטע הגוי בגינתו שבחו"ל חייב. וכן כתב בספר מושב זקנים (ויקרא י"ט, כ"ג) בשם רב יהודאי גאון וכן פסק הרא"ש בקידושין פ"א (סי' ס"ב) וכן הוא בשו"ת הרשב"א (ח"ה סי' נו) בשם הר"ש.

ועי' פתחי תשובה ביו"ד (סי' רצד ס"ק ז) שהחת"ס בתשובותיו (סי' רפ"ו) העלה דערלה של עכו"ם בחוץ לארץ דרבנן בעלמא הוא ולא הלכה למשה מסיני אף סיים הואיל ואנו מדמין כו' כיון שלא מצאתי זה להדיא בקדמנים, ע"ש.

ולכן למסקנא נקטינן לדינא דפירות של גוי שגידל בגינתו הן בארץ הן בחו"ל חייבים בערלה. ובחו"ל רק אם ברור שהפירות הן של ערלה אבל ספק ערלה בחו"ל מותרת כמבואר במשנה (פ"ג דערלה מ"ט), ועי' קידושין (דף לח.).

שאלה: האם יש איסור חדש בשדה של גוי בחו"ל?

תשובה: המחבר בשו"ע יו"ד (סי' רצג ס"ב) פסק דאיסור חדש נוהג בין בארץ בין בחו"ל בין בשל ישראל בין בשל עכו"ם.

והנה הא דאיסור חדש נוהג בחו"ל הוא פלוגתא דתנאי רבי אלעזר (או רבי אליעזר) ות"ק בקידושין (דף לו:), ובמשנה בערלה (פ"ג מ"ט) סתם לן תנא כר"א דנוהג אף בחו"ל לכן פסק בתשובות הרא"ש (כלל ב' סי' א) לאסור בחו"ל, ותמה על מה שכתב רבי ברוך בספר התרומה להקל במקומות הרחוקים מא"י.

והנה הט"ז ב"ד (שם סק"ד) והמ"א בא"ח (סוף סי' תפט) ניסו ליישב מה שנהגו העולם להקל באיסור חדש והשיבו על דברי הרא"ש דהוי סתם במסכת ערלה ומחלוקת בפ"ק דקידושין, אבל הש"ך בנקה"כ דחה דבריהם דהא חזינן כמה אמוראים שהקפידו באיסור חדש בחו"ל וכן העלה הביאור הגר"א (שם אות ב).

והא דאיסור חדש נוהג בשל גוי, כך כתבו התוס' בקידושין (דף לו: סוד"ה כל) והוכיחו כן מהירושלמי אבל הב"ח חשב להוכיח מסוגיית הגמ' בראש השנה (דף יג) דאיסור חדש אינו נוהג בגוי אבל כבר דחו דבריו הט"ז י"ד (שם סק"ב) והש"ך (סק"ו).

ולכן למסקנא אין להקל באיסור חדש מתבואה של גוי הגדלה בחו"ל, ורק במקום ספק ספקא שמא היא מתבואה ישנה ואף אם היא מתבואה חדשה שמא נשרשה לפני העומר כתב הרמ"א (שם ב"ד ס"ג) להקל [אף דהוי דבר שאין לו מתירין, ע"ש בש"ך ובבה"ט] אבל אם נודע לנו שתבואה זו נשרשה אחר הפסח יש לנו להחמיר [ועי' מ"ב סוף סי' תפ"ט ובבה"ל שם].

שאלה: מי שתלש 3 ק"ג לימונים מהעץ שבגינתו והפריש ק"ג אחד לפטור את 2 הק"ג התלושים והתכוון לפטור גם הלימונים המחוברים, האם זה מועיל?

תשובה: המשנה פ"ק דתרומות (מ"ה) אין תורמין לא מן התלוש על המחובר ולא המחובר על התלוש וכו' ואם תרמו אין תרומתן תרומה. וכן פסקו הרמב"ם בהל' תרומות (פ"ה ה"ט) והשו"ע י"ד (סי' של"א סע' נה). לכן מה שחשב השואל לפטור בהפרשתו את הפירות המחוברים לעץ אינו חל כלל ולאחר שיתלשו יפריש מהם תרו"מ בברכה. אולם הלימונים שכבר תלש שגם אלו התכוון לפטור אותם בהפרשתו נפטרו מדין טבל ומותר לאכלם.

שאלה: מה שלב הגידול הקובע לעניני ערלה ורבעי.

תשובה: הנה בשו"ע יו"ד (סי' רצד ס"ד) מבואר דפירות של שנה רביעית שחנטו לפני טו בשבט שייכים עדיין לשנות ערלה ואסורים בהנאה ואלה שחנטו אחר טו בשבט שייכים לשנה הרביעית של נטע רבעי ומותר לאכלם אחר פדיונם.

ובהגדרת שלב החנטה הקובעת לענין דיני ערלה עי' בדברי הראשל"צ הרב שלמה משה עאמר שליט"א שהאריך בזה בשו"ת כרם שלמה (סי' א ב ו ג) והעלה דאף דלענין מעשרות ושביעית השלב הקובע הינו שליש גדילת הפירות וכמו שכתב הרמב"ם בה' מעש"ש (פ"א ה"ב) ונפסק להלכה בשו"ע יו"ד (סי' של"א סעיף קכ"ה), מ"מ משינוי לשון הרמב"ם בה' מעש"ש נטע רבעי (פ"ט ה"י) שכתב דכל מה שיוציא האילן בתוך זמן זה וכו' יש לדייק דלענין ערלה השלב הקובע הוא מאז שנעשה בוסר ואם נעשה בוסר לפני טו בשבט הרי שהפרי שייך לשנות ערלה ואסור.

והנה השו"ע בהל' ערלה אף הוא שינה ממה שכתב בהל' מעשרות ששם כתב (סי' שלא ס"ה) דהשלב הקובע הוא עונת המעשרות שהוא שליש גידול הפרי, ובהל' ערלה (סי' רצד ס"ד) העתיק מרן לשון הטור שכתב כל פירות שיחנטו קודם טו בשבט וכו', ע"ש. ולא העתיק את לשון הרמב"ם (שכתב כל מה שיוציא האילן וכו'). ויש להסתפק בדעת מרן אולי לענין ערלה חשש לשיטת רש"י וסייעתו דשלב החנטה הוא מאז שנעשה סמדר דהיינו ממתי שנוצר הפרח. לכן מסקנת הראשל"צ בכרם שלמה שם דלענין ערלה לא אזלינן בתר הבאת שליש אלא בתר הוצאת הפרי כשהוא בוסר, והמחמיר למנות שנות ערלה מהוצאת הסמדר שהוא הפרח שממנו יהיה הפרי תבא עליו ברכה והמיקל יש לו על מה שיסמוך בשופי שכן עיקר לדינא.

וע"ש בכרם שלמה (סוף סי' ב) כתב בתור הנהגה דבעלי גינות קטנות שיש להם עץ או שנים ואין זה עיקר פרנסתם טוב שיחמירו לחוש בזה לדעת מרן ז"ל ולאסור הסמדר ואם נפתחו הפרחים לפני טו בשבט של שנה רביעית יש לאסור אותם פירות, ע"ש.

מהנעשה והנשמע במכון

חידושים, פעילות, הפקות, הו"ל, ספרים חדשים ועוד

בשורה משמחת

יצא לאור: ספר "תולעת שני" כרך ג

בשורה טובה לרבנן ולכל בית ישראל שוחרי דבר ה' זו הלכה והמדקדקים בכשרות. בימים אלו יצא לאור עולם הכרך השלישי בסדרה המונומנטלית "תולעת שני". הספר, שחובר על ידי יו"ר המכון הרה"ג רבי שניאור זלמן רווח שליט"א ויו"ל ע"י מח' המחקר התורני של המכון, מוקדש לדיני חרקים בפירות וירקות ומלווה באלפי תמונות צבעוניות, מידע רב וחיוני לרב מורה הוראה, למשגיח כשרות, לעקרת בית ולכל צרכן. את הספר מפארת הסכמתו של מרן הראשל"ץ הגאון רבי עובדיה יוסף שליט"א וכן הסכמה מהגאון הגדול רבי יעקב ניסן רוזנטל שליט"א אב"ד חיפה וראש ישיבת הגר"א חיפה. כמו"כ את הספר פותחת אגרת ברכה והערכה מיוחדת של הגאון הגדול רבי שלמה משה עמאר שליט"א הראשל"ץ והרב הראשי של המכון מורו ורבו של המחבר ומורה דרכו של המכון. כרך זה, כיתור הכרכים שקדמו לו יו"ל לאחר אסיפת חומרים וצילומים ממדינות רבות בעולם, ביקור מקצועי ומעמיק במפעלים מגוונים העוסקים בתחומי המזון. בכל דפי הספר ניכרת ההשקעה הרבה, הידע והמקצועיות בתחומים רבים, ומעל הכל ידע תורני מקיף ופסיקה הלכתית ברורה ובהירה. הספר עצמו מחולק לכמה מדורים, סקירה של החרקים המצויים בירקות, מידע הלכתי בליווי תמונות בירורי הלכה, מחקרים ועוד, כשבסוף מופיע אינדקס מפורט לפי סדר א – ב למען הקל על המעיין שרוצה להגיע לדיניו של פרי וירק מסויימים וכדו'. את הספר ניתן להשיג בחנויות הספרים המובחרות, הפצה ראשית "יפה נוף" טל' 159958158 או במשרדי המכון וכן בטל' 08-9214829.

מבצע הפצת עלון "לאפרושי מאיסורא"

מדריך לבדיקת טפילים ותולעים בדגים

בימים אלו נמצאת מחלקת הכשרות של המכון בעיצומו של מבצע חלוקה ארצי של עלון מיוחד שמהוה מדריך מפורט ומקוצר בנוגע לבדיקת טפילים ותולעים בדגים. העלון נקרא "לאפרושי מאיסורא" והוא מכיל הדרכה למעשה על אופן רכישת ובדיקת הדגים. בעלון טבלה מפורטת של כל סוגי הדגים המשווקים בארץ, אופן הנגיעות ואופן הבדיקה והנקיון של כל דג. העלון צבעוני ומעוצב ומכיל לצד המידע ההלכתי גם תמונות צבעוניות. העלון מופץ לזיכוי הרבים ומהוה מענה לשאלת כשרות הדגים בכל בית. ניתן להשיג גם במרדי המכון או להזמין בטל' 08-9214829.